

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Diplomová práce

Bc. Jana Georgievová

Galicismy v bulharštině v první polovině 20. století

Galicisms in Bulgarian in the first half of the 20th century

Praha 2017

Vedoucí práce: prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Haně Gladkové, CSc. za vedení práce,
trpělivost a vstřícnost a veškerou pomoc a rady, které mi poskytla.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 5. ledna 2017

.....
Bc. Jana Georgievová

Abstrakt

Diachronní výzkum porovnávající francouzské lexikální přejímky v bulharštině 1. poloviny 20. století na základě materiálu slovníku cizích slov Stefana Mladenova

(1932) a soudobého slovníku

(PERNIŠKA 2007). Tato slova jsou porovnána z hlediska lexikálního, sémantického, fonetického a morfologického. Výsledky práce ukazují postavení francouzštiny v bulharské společnosti, vývoj bulharské lexikografie a formální zařazení těchto přejímek do bulharského jazykového systému. Práce také shrnuje dosavadní bádání o vlivu francouzštiny v bulharském prostředí.

Klíčová slova

bulharština, lexikální přejímky, lexikologie, jazyková diachronie

Abstract

A diachronic study comparing and contrasting French loanwords in Bulgarian during the 1st half of the 20th century. Research material is based on the dictionary of foreign words by Stefan Mladenov

(1932) and the contemporary dictionary

(PERNIŠKA 2007). Words are compared and contrasted from the lexical, semantic, phonetic and morphological point of view. The results depict the role of French in the Bulgarian society, the evolution of the Bulgarian lexicology and the formal adaptation of the loanwords in the Bulgarian language system. The thesis also sums up current research of the French influence in the Bulgaria.

Keywords

Bulgarian, loanwords, lexicology, language diachrony

Seznam zkratek

R DB1932 –

(MLADENOV 1932)

R DB2007 –

(PERNIŠKA 2007)

Obsah	
1. Úvod.....	8
2. Cíle práce	9
3. Pojmosloví.....	11
4. Sou asný stav zkoumání	13
4.1. P ejímání v bulharské lexikologii	13
4.2. Francouzský vliv na bulharský jazyk a kulturu.....	14
4.3. Charakteristika sebraných materiál v asové posloupnosti	17
4.3.1. Obrození.....	18
4.3.2. První polovina 20. století	18
4.3.3. 70. léta 20. století	19
4.3.4. 80. léta, diachronní frankofonní pohled	19
4.3.5. Po átek 21. století	19
4.3.6. Slovník francouzských slov v bulharštin	20
4.3.7. Další možnosti zkoumání	20
5. Bulharská lexikografie do 2. sv tové války	21
6. Postavení francouzštiny v bulharské spole nosti p ed 2. sv tovou válkou.....	24
6.1. Vývoj bulharské spole nosti a bulharského jazyka po roce 1878.....	24
6.2. Francouzština jako sv tový jazyk.....	27
6.3. Francouzština v bulharském prost edí po Osvobození.....	28
6.4. Purismus.....	31
7. Materiál	34
7.1. Stefan Mladenov (1880–1963).....	35
8. Hypotézy	36
9. Srovnávací lingvistická analýza materiálu	37
9.1. Lexikální a sémantická.....	37
9.1.1. Vlastní jména.....	38
9.1.2. Sémantická pole	39
9.1.3. Frazeologismy a kolokace	40
9.2. Vývoj na diachronní ose.....	42
9.3. Fonetická a pravopisná analýza.....	45
9.4. Morfologická analýza.....	51
9.4.1. Podstatná jména.....	52
9.4.2. Slovesa	53
9.4.3. P ídavná jména a p íslovce.....	54
10. Výsledky	56

12. Záv r	59
Literatura	61
P ílohy	Chyba! Záložka není definována.

1. Úvod

Pro m jako pro nerodilého mluvčího, studenta bulharského jazyka, byla vždy překvapivá a zarážející všudypřítomná slova převzatá z francouzštiny, se kterými se setkáváme na všech úrovních použití jazyka – od kolokviálních forem po odborný a umělecký styl a veřejné nápisy v bulharské jazykové krajině. Zatímco převzatky z ruštiny a jiných slovanských jazyků se zdají poměrně nenápadné, české převzatky a kalky velmi staré a relativně dobře skryté či asimilované a turecká a anglická slova jsou nápadná i rodilým mluvčím a spadající do specifických jazykových sfér, právě převzatky z francouzštiny (a do určité míry i z němčiny) udivují svojí kvantitou, stabilitou a realně úspěšnou asimilací do bulharského jazyka. Lexikologická literatura tvrdí, že nejvyšší počet cizích slov v bulharštině pochází právě z francouzštiny.

Současnou podobu francouzských lexikálních převzetek v bulharštině jsem popsala v bakalářské práci *Francouzské převzatky v současné bulharštině* (2013), během této práce se ale ukázalo, že některé jevy není možné dostatečně vysvětlit pouze ze synchronního hlediska, ale je třeba přistoupit k diachronnímu pohledu na převzatí.

Francouzská slova v bulharštině převzala už po celé 19. století, tudíž by právě v 1. polovině 20. století mohly být do velké míry plnohodnotně přijaté do bulharského jazykového systému a odraženy v lexikografii.

Pro potřeby interpretace francouzských převzetek je třeba především období historicky a kulturně charakterizovat, zejména francouzsko-bulharské vztahy. Bulharsko se v této době politicky i kulturně orientovalo na německojazyčnou zemi a francouzština globálně ztratila pozici světového jazyka na úkor angličtiny. Proto je třeba zjistit, jakou roli hrála v bulharském prostředí před koncem 2. světové války.

Podle dostupných informací nikdo dosud nepojednával o francouzských slovech právě v první polovině 20. století, především se nikdo tímto obdobím nezabýval diachronně. V posledních letech jsou navíc v bulharské lexikologii nové poznatky a publikace, lexikum je, zdá se, stále aktuální téma. Pozoruhodné je, že se velké pozornosti dostalo právě galicismu, postupně se vydává kompletní lexikografické zpracování francouzských slov (VESELINOV 2016) – a bakalářská práce tvrdila, že v této pozornosti dnes mají v bulharské lexikologii anglicismy.

V této práci se pomocí analýzy jazykovědného materiálu z 30. let 20. století pokusím popsat stav francouzských převzetek v bulharské slovní zásobě před jazykovou reformou z roku 1945 a před zásadními politicko-společenskými změnami v Bulharsku ve 20. století. Zaměřím se na otázku, jak se francouzská slova v bulharštině vyvinula od především něho období, zda jsou nějakým způsobem a ve významu jednotlivých slov a zda a jakým způsobem se na těchto převzetkách projevil purismus bulharských jazykovědců.

2. Cíle práce

Předkládaná diplomová práce má za cíl popsat lexikální jednotky identifikované jako francouzského původu slovníkem cizích slov meziválečné doby Stefana Mladenova

(1932), dále jen

R. DB1932. Popis bude proveden z hlediska jejich formální stránky i významové složky. Zaměřím se i na roli těchto jazyků v procesu přijímání z francouzštiny do bulharštiny.

Analyzované jednotky galicismy má tato práce především za cíl diachronně porovnat se souasnými, excerpovanými pro účely mé bakalářské práce *Francouzské jednotky v současné bulharštině* (2013) ze slovníku (PERNIŠKA 2007),

dále jen R. DB2007. Toto srovnání má zjistit, které galicismy se vyskytují v tehdejší slovníku a v souasném už nikoli a pokusit se vysvětlit pro a také určit míru adaptace a asimilace v těchto letech ve srovnání se souasností a najít společné rysy mezi asimilací jednotkou a souasnou.

Práce má ukázat dynamiku jazykového rozvoje pomocí srovnávacího přístupu se souasným materiálem. Doba, která dříve vypracování této diplomové práce (2016–2017) od vydání R. DB2007, činí deset let, stále se však pohybujeme v období, které zobrazuje stav jazyka po společenských a politických změnách po roce 1989. Odborná literatura míní, že „souasný bulharský jazyk“ můžeme chápat jako bulharštinu poválečného období (též vzhledem k letům 1944–45 interpretovaným jako přelomové z hlediska politického a společenského vývoje). Zvolený materiál na základě R. DB1932 jednak spadá právě do poválečného období a navíc je od slovníku R. DB2007 starší 75 let, což je právě hranice tří žijících generací považovaná za kritérium pro obecné stanovení hranic současného jazyka. Označení zkoumaného materiálu za diachronní tedy považuji za opravné.

Tento cíl je v kontextu jazykovědné bulharistiky ojedinělý, nebo meziválečné období (pokud vůbec je v současné době v bulharistice zkoumáno) bylo doposud chápáno spíše jako odraz synchronní dynamiky jazyka.

Pro potřeby diachronního popisu francouzských jednotek je třeba charakterizovat povahu francouzsko-bulharských vztahů v první polovině 20. století, protože právě druhou světovou válkou končí dominantní postavení francouzštiny v bulharském jazykovém prostředí na úkor jiných jazyků, zejména ruštiny a angličtiny. (STANKOV: 1990)

Tato práce si také vytkla za cíl zmapovat dosavadní zkoumání v oblasti bulharského přijímání z francouzštiny a jeho vývoj v posledních letech a především představit všechny známé dosavadní sbírky francouzských jednotek a pokusy o jejich lexikografické zpracování. Bude rovněž představen vývoj bulharské lexikografie do druhé světové války.

Diplomová práce nemá ambici poskytnout portrét galicismu v česko-bulharském srovnání, neboť takový výzkum by vyžadoval další objemný jazykový materiál, české paralely uvádím jen pro ilustraci, na kterých je příklad. Z podobného důvodu není bohužel v této práci provedeno srovnání galicismu a anglicismu s příklady z jiných jazyků v bulharštině.

Lexikální příklady jsou zde zkoumány jen jako součást bulharské slovní zásoby. Jejich užití v reálných textech (včetně literárních) může být další fází rozvíjení tématu a bude vyžadovat jiný soubor materiálu.

3. Pojmosloví

Při výkladu a analýze zkoumaných jazykových jevů pracuji s určitými klíčovými pojmy, které je třeba vymezit, nebo se jejich užití v různých pracích často rozchází – anebo jsou sémanticky široké a je tedy vhodné určit, kterého významu se držím.

Pojmy **přejímka** a **výpůjčka**, popřípadě **přejaté slovo** se v češtině často používají synonymně, jedná se o produkt procesu **přejímání**, tedy obohacování slovníku jednoho (cílového) jazyka vlivem jazyka jiného (výchozího). Přejímek rozlišujeme na kolik druhů: fonologické, morfologické, syntaktické, lexikální, sémantické, frazeologické a pragmatické. Hlavními předmetem zkoumání této práce jsou právě přejímky lexikální. (ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY 2002) Pro účely této práce se držím slova **přejímka**, v bulharštině je zažitý pojem **преимка**, bulharština dále staví do opozice termíny **преимка** a **заимка** – tedy slovo cizího původu (a součástí lexika) a naproti tomu cizí slovo (které je možné vyjádřit i slovem domácím a není tedy žádoucí) (BOJADŽIEV 2011: 194–196). Ve francouzštině je pro přejímku/výpůjčku zažitý pojem **emprunt**; v angličtině se setkáváme s pojmy **borrowing** a **loanword**, tyto pojmy se často užívají synonymně, avšak literatura vymezuje *loanword* jako lexikální přejímku a *borrowing* jako jakoukoli přejímku, *loanword* je tedy jen jedním z druhů přejímek. (GRZEGA 2003)

Souvisejícím jevem je **kalkování**, tedy obohacování slovní zásoby doslovným převodem z cizího jazyka; kalky mohou být **slovotvorné**, **frazeologické** a **sémantické**. (ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY 2002)

Přejatá slova v cílovém jazyce podléhají procesům **adaptace** a **asimilace** – zde se držím pojmů bulharské lexikologie, která tyto dva pojmy rozlišuje jako na sebe navazující stádia procesu přejímání lexikálních jednotek a jejich zařazení do systému cílového jazyka. Adaptace znamená především fonetické a grafické přizpůsobení cizího prvku, aby jej mohl cílový jazyk přijmout; asimilace už umožňuje plné sémantické a morfologické zařazení do cílového jazyka (například slovtvorbu vycházející z přejatého lexému). (BOJADŽIEV 2011: 194–196)

Zkoumáme-li vztah dvou jazyků s rozdílnými abecedami, jsou pro nás klíčovými pojmy **transkripce** a **transliterace**. Transliterace představuje převod cizího prvku na základě grafické podoby („písmeno za písmeno“) a transkripce je převod odpovídající zvukové podobě slova („hláska za hlásku“). (ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY 2002)

Problematické je i samotné pojmenování jazykových prvků přejatých z francouzštiny. V této práci se uchyluji ke slovu **galicismus**, v bulharštině se mnohem častěji setkáme s pojmem **галцизъм** (na rozdíl od například běžně používaného slova **френцизъм**), méně často **францизъм**. Dimitar Veselinov, který se studiem francouzského vlivu v bulharském prostředí dlouhodobě zabývá, jako v obecně jediný (podle dostupných informací) používá vedle pojmu

také pojem **francismy** a rozdíl mezi galicismem a francismem vysvětluje následovně: **francismy** jsou podle něj všechna slova, která pocházejí z Francie, nejedná se tedy o jakékoli varianty francouzštiny mimo Francii (belgická, kanadská, africká...), ale o přesně slova z Francie – a zčásti jsou francismy přesně kulturně vázány na Francii. Vzhledem k povaze těchto přejímek (viz dále) je tedy takové označení poměrně nepřesné. Galicismy jsou přesně Veselinova jednotky pocházející ze staré galštiny (substrátu / jednoho ze substrátů francouzštiny). Přiznává ale, že galicismus je jako „jazykový prostředek převzatý z francouzštiny“ zařazený v mnoha jazycích, a to včetně češtiny, a proto ve své práci hovořím o francouzských přejímkách jako o galicismech i já.

Pojem **doubleta** užívám v obecném smyslu dvojtvary – tam, kde se hovoří o dvou možných ekvivalentních tvarech téhož slova. Samotné slovo pochází z francouzštiny a jak Dimitar Veselinov (2016) upozorňuje, přesně slova dvojice slova se stejnou etymologií, avšak dvěma podobami vzniklými soběnými fonetickými proměnami v průběhu staletí: latinskou (vzdělanou) a francouzskou (lidovou, domácí), například „regalis“ a „royal“ („královský“). V češtině je definované jako „hláskové, tvarové, pravopisné atd. dvojice téhož slova, významově neodlišené nebo odlišené, dvojí pravopisná podoba téhož slova“ a takto s pojmem zacházím i já. (AKADEMICKÝ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV 2001)

Přejímání cizích slov předpokládá **bilingvismus** – schopnost užívat dvou (nebo i více) jazyků. Bilingvismus se rozlišuje v mnoha druzích, já jej však používám v širokém smyslu, neboť pro přejímání není nutný tzv. úplný „pravý“ (THIÉRRY 1978), ale přejímání cizích prvků může probíhat na dostatečné úrovni znalosti cizího jazyka umožňující komunikaci v tomto jazyce (včetně pasivní), jedná se tedy o **bilingvismus individuální** i o **bilingvismus společností** (zde se užívá pojmu **multilingvismus**, a to i v případě, že jde jen o jeden cizí jazyk); **bilingvismus symetrický** (cizí i mateřský jazyk jsou na obdobné úrovni) i **asymetrický** (jeden z jazyků, obvykle mateřština je na vyšší úrovni). (ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY 2002)

Za **souasný** jazyk považuji v širším smyslu slova bulharštinu po roce 1989, ještě přesně hovořím o stavu jazyka na počátku 21. století, do něhož spadá i vydání RDB2007. A kolik jazykovědci obvykle chápou souasnou bulharštinu minimálně od roku 1944 a já se s tímto pojetím ztotožňuji, pro období 1944–1989 nepoužívám žádné dobové zdroje jazykového materiálu (pouze teoretické práce), a proto se hodnocení „souasný“ v mých analýzách vztahuje jen k počátku 21. století.

A drobná poznámka nakonec, slova předválečná a meziválečná používám synonymně (mám na mysli 2. světovou válku).

4. Současný stav zkoumání

4.1. Přejímání v bulharské lexikologii

O lexikologii a přejímání je v současné bulharské jazykovědě zjevný zájem, podle mých dostupných informací zejména o synchronní. Důvodem může být to, že diachronní lexikologie je problematická sbírkou materiálu, který zpravidla v tisku není digitalizovaný, dále situaci komplikuje historický pravopis (nezapomejme na zaniklé grafémy v bulharské cyrilici po pravopisné reformě roku 1945). Zdá se, že se diachronní lingvistika zaměřuje spíše na starší období (předobrozenecké); první polovina 20. století je podle dostupných zdrojů z diachronního pohledu zkoumána jen velmi málo. Přitom je to období, od kterého ubíhly už tři generace a kterému v Bulharsku následovaly značné společenské, politické i pravopisné změny.

Stavu odborné literatury v oblasti přejímání jsem analyzovala už ve své bakalářské práci (2013). Na základě této analýzy se ukázalo, že se bulharská lexikologie 21. století zabývající se cizími vlivy zaměřuje především na vlivy angličtiny na bulharštinu. Od té doby (2013–2016) byl zaznamenán pozoruhodný vývoj ve zkoumané oblasti:

Ještě v roce 2013 byla vydána nová, rozsáhlá, **lexikografie** (KRUMOVA-CVETKOVA 2013), která navíc zohledňuje i diachronní vývoj bulharské slovní zásoby. Tato lexikologie o francouzských přejímáních pojednává v samostatné kapitole, přičemž vychází ze známých prací (P. Patev, L. Vankov, Stankov, T. Bojadžiev), využívá jejich lexikální a morfologickou analýzu a nepřináší žádné zásadní nové poznatky – jen tuto lingvistickou problematiku zasazuje do širšího historického rámce. Zmíní, že francouzština byla nejen mezinárodním jazykem 19. století a hovořila jí ruská šlechta (jak se dostupná literatura shoduje), ale dodává, že francouzsky komunikovala i aristokracie polská. Dále připouští možnost, že mnohé přejímky z portugalštiny a španělštiny mohly do bulharštiny přejít právě prostřednictvím francouzštiny (př. *café*), popřípadě italské a turečtiny. (KRUMOVA-CVETKOVA 2013: 140–181) Lexikografie také nabízí pro jedno ze zásadních sémantických polí bulharských galicizmů přeléhavé pojmenování „*černá káva*“, a v části pojednávající o exotismech (KRUMOVA-CVETKOVA 2013: 140–181).

I nadále pokračuje zájem lingvistů o aktuální vliv angličtiny na bulharštinu, hovoří se o globalizaci jazyka v rámci neologie v bulharštině. Jsou dostupné mnohé teoretické články a příspěvky na konferencích podle dostupných dat se ale zdá, že anglicismy jsou zpracované jen ve slovnících cizích i nových slov a svůj vlastní slovník v současné době nemají.¹

---

¹ Jako příklad uvedeme láneč JORDANOVA, D.:

XX-

XXI-

(2013) nebo POPOVA, D.:

(2013).

V posledních letech se dostalo velké pozornosti zejména v turečtině. V současné době mi je známo, že se na bulharském trhu vyskytují dva nové **slovníky turcismů**. Zprvu se jedná o rozsáhlou akademickou práci Maksima Stamenova –

z roku 2011, kde představuje turcismy v nejrozšířenějších rovinách jazyka včetně jejich funkce a užití v krásné literatuře. Druhý, (autorka Vesela Krasteva, 2013) představuje určitou popularizaci problému a je určený širší veřejnosti. Obsahuje 1200 podle autorky „nejpopulárnějších“ turcismů, které čerpá z publicistiky, nabízí jejich definice, tureckou podobu, příklady v kontextu z reálných textů a je-li to možné, i bulharská synonyma.

O cizích slovech se živě diskutuje i na různých amatérských internetových fórech a blozích – a už ze zájmu o jejich původ nebo ze snahy upozornit na ně jako na alarmující jev ohrožující čistotu bulharštiny.²

4.2. Francouzský vliv na bulharský jazyk a kulturu

Již několik jazykovědců (L. Vankov, P. Patev, D. Veselinov) se systematicky zabývalo francouzskými slovy v bulharštině, v téžině tyto teoretické práce vycházely z reálného souboru materiálů, tyto korpusy jsou podrobněji popsány v následující kapitole. O tyto práce se pak obvykle opírají další teoretické články (např. STANKOV 1990) i příslušné kapitoly v obecných lexikologických (např. BOJADŽIEV 2013).

Za povšimnutí stojí drobné lexikologické práce o galicismech ve specializované terminologii jako například

(SPASOVA 1968) nebo

(BEŠKOVA 1967). A když jsou tyto práce staršího data a

v posledních letech podle dostupných informací příliš neprobívají, domnívám se, že právě v zaměření na terminologii různých oborů se nachází velký potenciál zkoumání cizích slov a internacionalismů v jazyce.

Některé autorů se vnuje francouzsko-bulharským vztahům i kulturně-historicky, bez zaměření na jazykové důsledky těchto vztahů – což je pro vysvětlení jazykových jevů velmi důležité, jmenujme alespoň publikaci

(GETOVA 2005) i článek

---

² Např. http://bg-filologiq.blogspot.cz/2012/02/blog-post_3356.html Diskuze o čistotě jazyka se však často vyskytne i na fórech jiných než jazykových.

(KOLEV 1985), ve kterém jsou francouzsko-bulharské kulturní vztahy od středověku po současnost zpracovány snad nejuceleněji.

K pochopení historicko-kulturního pozadí významná byla konference na téma historických, kulturních a literárních vztahů mezi Francií a zeměmi střední a východní Evropy, která proběhla v Sofii v roce 1999 a jejíž výstupy byly publikovány v časopise *Études balkaniques*. Z jazykovědného hlediska se obvykle hovoří o přejímkách ze synchronního pohledu, máme ale dostupné i sbírky z historických textů, diachronní část však stále zůstává méně popsaná.

Obrozenecké období dle kladně popsal L. Vankov (viz kapitola 4.3.1.), pro první polovinu 20. století podle dostupných informací stále chybí systematický popis, na což upozorňuje i D. Veselinov. Právě Dimitar Veselinov se francouzským přejímkám věnoval na mnoha rovinách, nejpodrobněji ve svém aktuálním slovníku (viz v kapitole 7. Materiál) v němž v úvodní stati předkládá (snad) vyčerpávající seznam prací o galicismech (úplnější než [citace], 1950–2010 z roku 2011).

D. Veselinov popsal výuku francouzštiny v bulharském obrozeneckém školství v knize [citace] (2005), zaměřil se i na charakteristiku „frencism“ v románovém textu v knize [citace]

(2009) a publikoval řadu článků na toto téma. Mezi nimi najdeme i sta [citace], podle dostupných bibliografických údajů se patrně jako jediný zaměřil na tento směr přejímání.

Článek představuje nepoetně **bulharské přejímky ve francouzštině**, jedná se o pravě „bulharismy“ – přenášené do francouzštiny něho prostě „bulharský“ kolorit. Analyzuje následující: *bogomile, bulgare, bougre, bigre, tsar, lev, stotinka* (uvedena v této podobě – latinkou – v bulharském textu, jedná už o slova francouzská v příslušné transkripci).

Uvedená slova se podle Veselinova dostala do francouzštiny prostřednictvím latinských textů – kronik – už ve středověku, což dokládá obrazovými ukázkami z dobových dokumentů. Od přejatých slov jsou i slova odvozená (*antibulgare, bogomilisme, tsarine*). Tato slova si nosí své konotace (spíše problematické, konotují na jedné straně sílu a neohroženost, na druhé kacířství a barbarské praktiky) a stylistická zařazení (v etn. slangu až argotu). Jsou popsána v osvěcenských slovnících jako encyklopedická hesla (z pohledu francouzských encyklopedistů se jednalo o exotismy). Dimitar Veselinov analogicky mezi rané přejímky z francouzštiny řadí i „francuzin“, proto používá název „frencismus“

Veselinov uvádí, že jsou tato slova do francouzských výkladových a překládových francouzsko-latinských slovníků (roku 1539 nahradila francouzština latinu ve funkci oficiálního jazyka Francouzského království) zařazena v době, kdy ve Francii vzrůstal zájem o Byzantskou a

Osmanskou říší (polovina 16.–17. století), připomejme, že právě Francie za vlády Františka I. (1515–1547) jako první z křesťanských států navázala diplomatické kontakty s Osmanskou říší.

V tštinou se jedná o bulharské reálie (i z dnešního pohledu historismy): bogomil, car, lev, stotinka,³ tato slova vykazují určité morfologické zvláštnosti (plurál stotinky) a D. Veselinov se zaměřuje i na samotný název národa bulgare a bougre – v etnokonotaci a způsobu použití. Běžné jsou i pravopisné varianty: např. *tzar*. Tato slova podlela morfologické adaptaci a jsou začleněna do francouzského gramatického systému, setkáváme se i s „přetvořenými“ variantami – *bongomiles*, patrně prošla ústní cestou, tj. kronikář je zapsal tak, jak je slyšel.

S etnonymickým pojmenováním *bulgare* souvisí slovo *bougre* (a od něj odvozené *bigre*, citoslovce vytvořené jako eufemismus pro *bougre*), přivedneme se jednalo o variantu *bulgare*, *Bougres* je nejstarší bulharská přejímka ve francouzštině a vyskytla se i ve variantách *Bugres*, *Boghres*, *Boulgres*, přivedneme s významem „Bulhar“, poté bylo toto pojmenování spojováno s bogomilstvím, na které bylo nahlíženo jako na kacířství, další významy – použití ve slangu ve smyslu „lov ků, týpek“, např. „kacíř“ poté jako citoslovce: *Bougre! (Kertu!)* (VESELINOV 2006: 150) Dnes podle francouzského etymologického slovníku (DAUZAT 1969) nese význam kacíř, sodomita.

Už v 16. století je zaznamenáno odvozené sloveso *abougrir*, tedy „zastavit rš“ (v abstraktním i konkrétním smyslu slova), od 19. století se však toto sloveso už vůbec nepoužívá a v současné francouzštině jej nenajdeme.

V souvislosti s pojmenováním Bulharů ve francouzštině souvisí i matoucí zmínka o Bulharech u Voltaira v díle *Candide*, Voltaire patrně předpokládal, že Bulhaři jsou jakýsi dávný obávaný národ (HATEAU 1937: 11). Z dosud známého vychází najevo, že etnonyma spolu s toponymy ukazují mnohé o vývoji jazyka a o kontaktu jazyků.

O slovo *tsar* se předpokládá, že přišlo z bulharštiny v souvislosti s kontakty Francie a druhého bulharského carství za křížových výprav, nespojuje tedy s pozdějším ruským užitím tohoto slova, v ruském kontextu se ale následně používá. Etymologický slovník francouzštiny (1969) uvádí toto slovo jako slovanské, v ruské podobě *tsar* (v textech 18. století), zmíní uje ještě variantu z 17. století: *zar* (bez určité přivedneme); o bulharštině se nezmiňuje. Slovo je dnes ve francouzštině terminologizované a v současné době již patří mezi historismy. Ještě v 19. století se psalo v podobě *czar* (podle francouzského etymologického slovníku je toto polská podoba, doložená v 16. století). Slovníkově kodifikovaná je varianta *tsar* až v roce 1935 a vyskytuje se především ve francouzské publicistice v souvislosti s dobovými událostmi. Přejímka je již plně

³ Dnes Francouzi, hovoří-li o bulharské měně, běžně označují stotinky slovem *centime* – stejně jako u eurcentů a dříve u franků. Bulharští lingvisté stejně tak navrhuje označení pro eurocent.

adaptovaná do francouzštiny, kde od ní existují i odvozená slova: *tsarisme*, *tsariste*, podle francouzského etymologického slovníku už od konce 17. století). Dnes je možná i varianta *tzar*.

Názvy nyní *un lev* a *une stotinka* (logicky mnohem mladší vrstva přejímek) se ve francouzských textech vyskytly na počátku 20. století v souvislosti s obchodováním kovů. Ve francouzštině přebírá značení cizorod: *stotinka* je ženského rodu, což je ve francouzštině u sloves zakončených na *-a* netypické; plurál je ponechaný podle bulharského tvoření (v textech někdy s přidáním francouzským *-s* pro plurál: *stotinkis*) a transliterovaný, nikoli transkribovaný: *des léva*, *des stotinki* – s poznámkou, že psané <in> je vyslovené s nosovým e, což neodpovídá bulharské fonetice.

4.3. Charakteristika sebraných materiálů v časové posloupnosti

Od počátku 20. století dodnes už proběhlo několik pokusů sebrat všechna převažující francouzská slova v bulharštině, tyto snahy zde představím v časové posloupnosti z hlediska stáří materiálu a pokusím se je charakterizovat. Dva rozsáhlé korpusy s doprovodnými teoretickými statemi bulharských jazykovědců (L. Vankov, P. Patev) posloužily jako východisko pro zpracování článků o francouzských přejímkách v bulharských lexikologiích a samostatných statích (viz kapitola 4.2. Francouzský vliv na bulharský jazyk a kulturu), na jejich práci navazuje i N. Hanegreffs-Popova a přidává vlastní slovníkovou sondu. Všechny tyto práce zohledňuje i D. Veselinov ve svém nejnovějším slovníku *galicism*. Já jsem uskutečnila dva sběry materiálu (počátky 21. století a 30. léta 20. století), celkem existuje podle dostupných informací šest korpusů bulharských *galicism*.

Badatelé se na svých závěrech o francouzských slovech rámcově shodují, všechny upoutávají sémantická pole, která galicismy zaujímají a nabízejí i obdobné sémantické členění *galicism*. Shodují se i ve způsobu asimilace za použití různých sufixů – bulharského i cizího přívodu.

D. Veselinov v úvodní stati svého slovníku (VESELINOV 2016) rozlišuje různé principy sběru materiálu: ze slovníků (výkladových, překladech, cizích slov), z beletrie (originální bulharské i překladech), z archivních dokumentů (administrativního a jiného charakteru), a z internetových zdrojů. Dále rozlišuje tři teoretické modely představení lexikálního složení určitého jazyka: filologický, encyklopedický a tezaurický – u kterého podotýká, že právě tento pro lexikografické zpracování *galicism* chybí.

4.3.1. Obrození

Historicky nejstarší vrstvu francouzských přejímek – materiál z 19. století popsal Ljubomir Vankov v láncích (1961),

1800–1856 (1966) a

1857–1870 (1967).

Materiál čerpá z beletrie a publicistiky i ze slovníků (především I. Bogorova) a má také tak doložit i užití slov v konkrétním textu. Celkem posbíral přes 430 lexémů, odvozená slova neuvádí. Ve sledení jeho prací je velmi výrazný chronologický úhel pohledu, předpokládá, že francouzské přejímky proudí do bulharštiny už během poslední třetiny 18. století a popisuje jejich stav v příslušném období (do Krymské války a do Osvobození Bulharska). Ukazuje tak kulturní roli francouzštiny v obrozeneckém Bulharsku a popisuje „lingvokulturní prostředí“, tedy:

1. faktory rozšíření francouzštiny mezi Bulhary,
2. charakteristiku francouzských slov v bulharštině a jejich adaptaci do bulharského jazykového systému,
3. sémantickou, gramatickou a chronologickou typologii přejímání z francouzštiny.

Všechna slova uvádí transkribovaná v cyrilici (s pravopisnými variantami), a kolik z nich se ještě ve 30. letech 20. století psala latinkou (viz materiál této práce a kapitola 9.3. Fonetická a pravopisná analýza), jedná se tedy především o vysvětlení původu těchto slov.

4.3.2. První polovina 20. století

Práv toto období popisuje materiál sebraný pro tuto diplomovou práci ze slovníku S. Mladenova R DB1932. Materiál obsahuje přes 1000 excerptů, největší problém ale představuje jednoznačné určení francouzského původu daných slov. Ve slovníku je patrný etymologický přístup, Mladenov uvádí mnohé jednotky označované jinými slovníky jako francouzské přejímky mezi slova latinská (kterých je vzhledem k latinskému původu francouzštiny značný počet), dále sledně upozorňuje i na keltské kořeny i německé morfémy. Jednotlivá excerpta jsou především lexémy, v menší míře se odráží i slovtvorba (u které Mladenov připomíná k hnízdování). Slovník má navíc encyklopedický charakter, jsou v něm zahrnuta i vlastní jména a etné frazeologismy a kolokace (vedle francouzských jsou to zejména latinské, což poukazuje na významnou kulturní roli těchto dvou jazyků).

4.3.3. 70. léta 20. století

Významný podíl na analýze a interpretaci francouzských p ejímk má dílo Pavla Pateva, který od 60. let provedl rozsáhlý sb r galicism ještě p ed možnostmi využití elektronických korpus , jeho materiál ítá 2780 sebraných jednotek. Sám ale uvádí p edpoklad, že se v bulharštině vyskytuje až 3400 slov francouzského p vodu p i zapo ítání všech odvozených slov. Svoji práci publikoval v lánkách (1967), (1970), (1977) a (1979).

Jeho výzkumy p inesly mnoho nového zejména pro morfologickou analýzu t chto p ejímk, toto sm ování je patrné i v samotném sb ru materiálu: výsledný vysoký po et excerpt p edstavuje lexikální jednotky, nejen lexémy. Jako jediný také hovo í i o morfémeh (p edponách -, -, -) francouzského p vodu, které se dále pojí s domácími slovy i s p ejímkami z jiných jazyk , zatímco ostatní auto i se zam ují jen na lexikum. Slovn druhová a fonetická analýza ukazující tendence p i p ejímání z francouzštiny i p i p ejímání obecn , n které z t chto zákonitostí ale mají svoje výjimky, jak nazna íla analýza materiálu mé bakalá ské práce (GEORGIEVOVÁ 2013).

4.3.4. 80. léta, diachronní frankofonní pohled

Z výzkum Pavla Pateva vychází i srovnávací studie Noelle Hanegreffs-Popovy *Variation dans l'usage des mots d'origine française en bulgare moderne* (1982), která sebrala slova ze slovník cizích slov z roku 1958 a 1978, které následn navzájem porovnála, zam uje se práv na diachronii, na „mizení“ slov. Vybrala vždy vzorky po stovce stránek, tedy stránky 1–101, 201–300, 401–500 a 601–700 p íslušného slovníku. Takto shromáždila zhruba polovinu p edpokládaného po tu galicism (vychází z ísla od Pavla Pateva z roku 1979, tedy sebraných 2780 jednotek). N. Hanegreffs-Popova potvrzuje užití slov francouzského p vodu jak v literárních textech, tak v mluvené e i a p i porovnání konstatovala, že za t chto dvacet let došlo k jistému p íbytku i úbytku galicism . Dev t slov se objevilo v nové pravopisné podob : , , , , , , . Soupis všech excerpt ale na rozdíl od ostatních sb ratel materiálu neposkytuje.

4.3.5. Po átek 21. století

Pro svoji bakalá skou práci P ejímky z francouzštiny v sou asné bulharštině (2013) jsem shromáždila materiál ze slovníku (2007) obsahující

3013 excerpt (D. Veselinov toto číslo potvrzuje) – tento korpus zahrnuje i slova odvozená, nejen lexémy, dále obsahuje i ty přejímky, kde francouzština hrála roli zprostředkovatelského jazyka (exotismy, internacionalismy).

Excerpovaný slovník však nezačíná frazeologismy, které mají zvláštní soupis v samostatné kapitole a do excerptu zařazené nebyly. Přijímání namátkového ověření je ale v tisková Mladenovových frazeologismů přítomna. Tento materiál využívám pro diachronní srovnání s galicismy z Mladenovova slovníku (1932).

4.3.6. Slovník francouzských slov v bulharštině

Dimitar Veselinov v průběhu roku 2016 postupně vydává v mnoha svazcích své monumentální dílo, ve kterém zohledňuje všechny principy sbírání materiálu. Excerpoval patrně ze všech slovníků cizích slov, i ze všech výše popsaných zdrojů (včetně historických), tedy vedle slovníků i z beletrie, archivních dokumentů a internetových zdrojů. Všechny díly tohoto slovníku však ještě nejsou dostupné a vycházely paralelně s přípravou této diplomové práce, a tak jsem pracovala pouze s teoretickým základem slovníku.

4.3.7. Další možnosti zkoumání

I přes značnou snahu popsat celý obrovský korpus galicismů stále existují plochy, které se pokrývají velmi obtížně. V první řadě se hovoří jen velmi málo o tom, přes jaký jazyk galicismy přišly (ruština, tureština, další jazyky), ani jakou cestou (ústní, písemnou), všichni badatelé hovoří o zprostředkovatelských jazycích, ale úplné seznamy v tomto ohledu podle mých informací chybí. Velmi malou pozornost mají kalky, které se popisují jen namátkově a velmi nesnadno se odhalují a určují. Dnes navíc těžko odlišíme francouzský proud od anglického (vzhledem k silnému ovlivnění angličtiny francouzštinou po normanské invazi roku 1066), a proto přikláníme se spíše k anglickému.

Bylo v tomto ohledu zajímavé zjistit, jaká část přejímek z angličtiny ve slovanských jazycích je francouzského proudu. Je patrná určitá tendence, že se přejímají spíše anglicismy latinského proudu než proudní germánská slova – toto se týká i tradiční puristické francouzštiny, která následně odmítá anglické galicismy a zavádí například nový pojem *mondialisation* místo anglicismu *globalisation*.

5. Bulharská lexikografie do 2. světové války

Jedním z cílů práce je přehledně popsat bulharské lexikologické snahy od 19. století do 2. světové války. Bulharská lexikografie se rozvíjí teprve od konce 18. století a mnohá uvedená díla nemají podobu tištěných slovníků, ale jsou to často ušlechtilé písemné slovníky, popř. nedokončené slovníky.

Mezi první lexikografy patří N. Rilski, P. R. Slavejkov, I. Bogorov a další. Těmi zmíněnými jsou i první bulharské lexikografické významnými díla, vydanými ve Vídni:

(1869) - a

. . . (oba 1871). Jde o první lexikografická díla, která se snaží zahrnout veškeré bulharské lexikální bohatství. (OLAKOVA 1979)

Od 80. let vycházejí dva významné výkladové slovníky, jeden z pera ruského jazykovědce A. L. Djuvernua (1885–1889), druhý je dílem Najdena Gerova:

(1895–1904). Právě tato práce N. Gerova navazuje

od 30. let 20. století Stefan Mladenov, který považuje toto dílo ve své době už zastaralé. (KRUMOVA-CVETKOVA 1989). O tvorbě S. Mladenova je řeč v samostatné kapitole.

Tištěných francouzsko-bulharských (i opačných) slovníků postupně přibývá od konce 50. let 19. století a do roku 1878 jich vyšlo celkem 9. Většina jich byla vydána v průběhu 60. let, kdy zároveň upadá vydávání výkladových slovníků tureckých, českých a ruských. Výkladové slovníky jiných jazyků vycházejí jen ojediněle. (GLADKOVA-LIKOMANOVA 2008: 339)

Ještě před 1878 bylo vydáno 23 francouzských gramatik a konverzací, což představuje drtivou většinu takových prací ze západních jazyků v bulštině, anglických, německých a italských prací jsou (od každého z jazyků) jen dvě. (KOLEV 1985)

Další zajímavé lexikografické práce byly objeveny při prohledání katalogu bulharské Národní knihovny, je ale jisté, že informace o mnohých zásadních dílech vyhledávací neposkytl. V tabulce jsou výsledky tohoto hledání:

Slovník	Autor	Rok
-	.	1865
	.	1893
-	.	1894, 1906
-	.	1897

- : 30 000	. .	1898
-	. .	1909
,	. .	1910
-	.	1911
-	.	1912
-	. .	1914
	. M. M ,	1919
	. , .	1920
) (	.	1926
	.	1932
,	.	1935
-	. . .	1935
- .	.	1937
- : 1000	.	1938
-	. .	1939
- ;	.	1939
- :	. . .	1939
-	. .	1942

Za povšimnutí stojí zajímavé tematické slovníky – např. -
. . ,
vydaný přímo drahami, rovněž velmi prakticky zaměřený -

ilustrované překladové slovníky nebo - : 1000
otištěny v časopise . Všechny tyto slovníky vyšly v tiskových letech a ukazují zájem o francouzštinu v různých společenských sférách. Je také patrné, že překladové francouzské slovníky jsou vydávány v různých rozměrech a zaměřeních: kapesní, ilustrované, studijní i velké akademické slovníky.

6. Postavení francouzštiny v bulharské společnosti před 2. světovou válkou

6.1. Vývoj bulharské společnosti a bulharského jazyka po roce 1878

Bulharský stát po svém vzniku roku 1878 tvořil celou státní strukturu od základů – na rozdíl od českého prostředí, ve kterém už celá desetiletí před vznikem československé republiky stabilně funguje české školství, kultura, vojenství, do značné míry i české úřady. V Bulharsku je nutné vytvořit vše: stát, společnost, kulturu. Bulharsko zažívá ekonomický růst, staví se továrny, modernizuje se přemyslně. Pokrok často probíhá na základě evropských vzorů a přeneseného know-how. Na počátku 20. století probíhá několik válek, ve kterých má Bulharsko územní ambice, modernizace armády je tedy rovněž velmi žádoucí a důležitá.

Takto výrazný rozvoj Bulharského by se měl projevit v lexikálním materiálu přejímek. Vzhledem k tomu, že do 1. světové války je v důležitým slovanským jazykem stále ještě francouzština, materiál by měl tedy kvantitativně prokázat vliv v určitých sférách.

V bulharských historických pracích (DIMITROV 1981: 395) se hovoří o „evropském vlivu na bulharskou kulturu“ – pochopitelně pod evropským vlivem se neskrývá jen vliv Francie, ostatní vlivy nelze opomíjet. Dimitrov píše, že vazby s Evropou probíhaly především prostřednictvím Ruska a Francie, bez cizí pomoci by rozvoj samostatného státu (technologický, vědecký, v oblasti utváření státu, národa i jeho estetiky) byl značně problematický.

Probíhá **rozvoj v dopravě**, jsou například známé francouzsko-rakouské společnosti, které se podílely na výstavbě železnice na Balkáně i v Rusku, kdy bylo třeba, aby vedoucí inženýři byli znalí balkánských zemí a zároveň byli schopni vést jednání s francouzskými zadavateli. Takto je známý případ francouzského inženýra Léona Guilloux, který od 60. let 19. století působil na stavbách železnic v Rusku, následně v 70. letech v Rumunsku a po roce 1880 i v Bulharsku. V 90. letech pak pracoval na zakázku bulharské vlády na tratích Kjustendil–Radomir a Sofie–Varna. (KOSTOV 1999)

V bulharské společnosti pozorujeme určitou „duševní proměnu“ a následnou postupnou **změnu každodenního života obyvatelstva**. (DANOVA 1999) Podle N. Danovy tato proměna souvisí s příchodem myšlenek osvícenství, (individualita ve vlastním rozhodování), které se na bulharské území dostávají od poloviny 18. století a představují příznivý faktor národního hnutí.

Balkánské země v poslední čtvrtině 19. století dohánějí náskok západní Evropy ve všech sférách, zejména ekonomické. Přenos technologií ale musely zprostředkovat konkrétní osoby.

Často se hovoří o bulharských elitách, které získaly vzdělání v západní střední Evropě, modernizace balkánských zemí ale předpokládá také přítomnost zahraničních odborníků na jejich území. Příkladem k tomu například je předklad aforistické knihy *Mille et une nuits* francouzského orientalisty Antoina Gallanda, který ve 20. letech 19. století zhotovil Konstantin Fotinov. Kniha

přinášela nové pohledy na svět (například jak cestování rozšiřuje obzory), spojovala přístupy různých náboženství a byla do velké míry zaměřená i na praktický a každodenní život. Podle Danovy to jsou právě především změny v myšlení jedinců, které se následně odrazí i v umění i v každodenním životě, stolování, etiketě. Napodobování francouzského stylu známé jako „ala franga“ má kořeny právě v této změně myšlení.

V průběhu dalších let se do bulharského prostředí dostaly i příklady amerických osvícenců (B. Franklina, T. Jeffersona), které opět přeložil K. Fotinov, avšak prostřednictvím nětiny. (DANOVA 1999)

V roce vzniká 1888 **Sofijská univerzita** se třemi fakultami: Historicko-filologickou, Fyzikálně-matematickou a Právnickou, roku 1895 je položen základ budoucí Akademie umění. Nižší stupně vzdělání přešly od církevní pod státní správu. Mezi lety 1879 a 1910 se ztrojnásobil počet základních škol a zptinásobil počet žáků na těchto školách.

Po roce 1900 do 1. světové války jsou založeny na Sofijské univerzitě i nové fakulty: Zemědělská, Veterinární a Lékařská – jedná se o materiálně mnohem náročnější obory, které navíc budou vyžadovat velké množství příslušných učebnic.

Navíc relativně liberální bulharské zákonodárství přilákalo mnohé učence (spisovatele, historiky, biology) z Rakouska i Ruska šise, převažně se jednalo o Slováky. Postupně se rozvíjí vlastní bulharská žurnalistika, vznikají specializovaná periodika o zemědělství i literatuře, která v té době zažívá významný rozvoj. Pro meziválečné období je podle historiků typické rozšíření kultury mezi široké vrstvy obyvatelstva. (DIMITROV 1981: 395–402)

Tisk významně narůstá po roce 1900, poprvé vycházejí deníky (mnohé mají jen velmi krátké trvání), teprve ve 20. století se začínají vydávat „journal d’information“, tedy zpravodajské noviny, a tisk, který byl do té doby vydáván jen „osvícením“ odráží potřeby trhu. V roce 1937 se vydávalo 509 periodik, z toho 285 novin a 224 časopisů, v bulharštině. Mezi nimi je 20 deníků, devět z nich vydávaných v Sofii a 11 mimo hlavní město. 19 periodik (11 novin a 8 časopisů) v cizím jazyce. Až do roku 1920 byly noviny jen o 2–4 stránkách a výhradně o politických tématech. (ANDREEFF: 1937)

Na počátku 20. století dochází k „dotvoření“ spisovného jazyka, zdrojem chybějících pojmenování jsou právě internacionalismy a přejímky z evropských jazyků. To je obrát oproti předchozím dobám, kdy se bulharská slovní zásoba obohacovala ve větší míře z dialektálních zdrojů. (KRUMOVA-CVETKOVA 2013: 61–63)

Dochází k **intelektualizaci spisovného jazyka**, spisovný jazyk jako takový je po Osvobození Bulharska etablován. Vydávají se odborné knihy, což ale předpokládá již dobře fungující strukturu školství (třístupňového), vydavatelské síť a dostatečnou kupní sílu příslušné

vrstvy obyvatelstva. Týká se to tedy především 20. a 30. let, kdy vychází například u odbornice anatomie, zavádějící terminologii z oblasti lékařství.

Ve slovní zásobě se prosazuje nejen **přejímání**, ale i **slovotvorba** (předpokládáme i kalkování, ale zatím není nikde doložené na základě literatury, materiál ho ukáže jen velmi obtížně).

Přijímá se **mezinárodní terminologie** z nejrůznějších oblastí, zejména prostřednictvím ruštiny, pod ruskou ochranou všeobecně probíhá pokrok, zjevně se tento fakt považuje za samozřejmý, ani Mladenov ve své slovníku v tštinou neupozoruje na zprostředkovatelskou roli ruštiny u mezinárodních slov.

Zarážející je, že Mladenov ve svých dílech bulharštiny francouzský lexikální vliv téměř vůbec nezohledňuje, poměrně široký prostor dostala slova latinského a rumunského původu, včetně například italského, kterých si povšiml Konstantin Jireček. (MLADENOV 1979: 207) V celých dílech je (podle seznamu kořenů a afixů v příloze použito jen pět francouzských slov: *affaire, boulevard, chanteclair, coq, dindon*, navíc tato slova uvádí vždy jen pro vysvětlení významu nebo pro srovnání s jinými jazyky. (MLADENOV 1979)

V lexikologické literatuře je možné do určité míry vysledovat, ze kterých jazyků v určitých sférách přejímky proudily nejvýrazněji:

V oblasti **administrativy** dominuje ruština, tento vliv je například pohledu na bulharské dokumenty patrný dodnes. I zde ale najdeme jednotlivé přejímky z francouzštiny, například *administrace*, toto slovo ale mohlo eventuálně přijít i v jiném kontextu než administrativním.

Ve **vojenství** převládá přejímání z ruštiny, přes kterou přišly rovněž námořnické termíny původem z finštiny i holandštiny, armádní terminologie je ze značné části původem i z francouzštiny. Zarážející je, že v období mezi lety 1878–1945 se v literatuře nehovoří o německém vlivu v této sféře – vzhledem k tomu, že Bulharsko bylo na straně Německa během obou světových válek a Německá armáda byla vzorem pro modernizaci už v Osmanské říši.

Zmírně ještě, že z češtiny pochází terminologie lesnická, tělovýchovná, botanická, matematická a jazyková od A. Teodorova-Balana. (PŘEVEV 1979: 125)

Všechna nová slova původem z jiných jazyků podléhají následnému zařazení do jazykového systému a kodifikaci – často za pomoci bulharských afixů připojených ke slovním kmenům: - *skop* pro adjektiva, - *ost* pro příčestí apod. Materiál toto ukáže jen omezeně, záleží na míře zařazení derivátů do slovníku. (KRUMOVA-CVETKOVA 2013)

Po roce 1944 dochází ve vývoji slovní zásoby k následujícím tendencím: neologizace pro nové pojmy společensko-politického života, dále pro náš materiál významná deaktualizace části slovní zásoby, optikou ze společensko-politické oblasti (slova jako *komunistický, kolektivní, proletariát*).

U stávajících lexém domácích i cizích p vodu ze společensko-politické oblasti dochází k sémantickému vývoji, často k rozšíření smyslu: (,). Tato tendence se projevuje i v morfologii: je patrný příklon k ruským příponám - pro slovesa, - , - , - pro konatelská maskulina. Stávající morfémy cizích p vodu jsou produktivní: - , - , - , - , - a další). Nová slova se přijímají především z ruštiny. (KRUMOVA-CVETKOVA 2013: 69–73)

6.2. Francouzština jako světový jazyk

Prestiž francouzštiny roste už od raného středověku, kdy Francie měla díky příznivé geografické poloze vynikající zemědělské podmínky, tudíž i vysokou hustotu obyvatelstva; byla nejlidnatější a ekonomicky velmi významnou zemí tehdejší Evropy. Vedle ekonomické prosperity se Francie těšila i hojnému počtu spisovatelů a umělců. Tento vývoj (s určitým oslabením v době reformace, kdy protestantská vrstva francouzského obyvatelstva emigrovala) vyvrcholil za doby vlády Ludvíka XIV. Francouzština, která roku 1539 nahradila latinu coby úřední jazyk byla ještě dále upevněna založením Francouzské akademie roku 1635, na poli vedy její dominanci upevnil René Descartes dílem *Rozprava o metodě* (1637) nabízející jazykový aparát pro vědecká a filosofická díla. Ve francouzštině se následně píše i stejné díla filosofů jiných zemí (například mecky mluvící Leibniz). Pozici francouzštiny navíc ještě podpořily po etně divadelní hry francouzských dramatiků (Molière, Racine, Corneille).

O rozšíření francouzštiny a francouzské kultury po Evropě se velkou měrou zasloužil Voltaire, který působil na mnoha královských dvorech, především u Kateřiny Veliké, v Moskvě i využíval francouzštinu. Od té doby můžeme pozorovat zálibu ve francouzštině v ruském prostředí a ve východní Evropě.

Diplomatická korespondence Francie 17. století byla velmi objemná – a to napomohlo rozšíření tohoto jazyka do politické sféry většiny evropských zemí. Jako oficiální jazyk diplomacie byla francouzština definitivně (vlastně spíše formálně) stanovena dohodou z Rastattu (1712), ve francouzštině od té doby probíhala jednání i mezi zeměmi, jejichž jazykem nebyla francouzština ani v jednom případě, a to až do konce první světové války, kdy tuto roli začala zaujímat angličtina.⁴ Ve francouzštině byla sepsána i pro Bulharsko velice významná mírová smlouva z Küçük-Kajnardži (1774) mezi Ruským impériem a Osmanskou říší.

Ztráta pozice francouzštiny ve prospěch angličtiny započíná především v době koloniálních úspěchů Britského impéria v Severní Americe, způsobených nejen vojenskou a politickou převahou,

---

⁴ Na mírových jednáních ve Versailles (1919) trvala Americká i Britská strana na užívání angličtiny jako jediné jazyka, tato konference je zároveň významným milníkem v rozvoji konsekutivního tlumočení.

ale i obchodním duchem, který kolonizujícím Francouzům chyběl, a také dalšími faktory, v etn náboženských – rozdílná povaha anglikánského (puritánského) protestantismu a francouzského katolicismu a následná laicizace francouzského prostředí. Další rozšíření francouzštiny se tak přesunulo na Africký kontinent, Východní Asii a do zámořských kolonií. (OSTLER 2007: 438–451)

6.3. Francouzština v bulharském prostředí po Osvobození

Francie jako vbec první křesťanská země navázala diplomatické vztahy s Osmanskou říší, a to už za vlády Františka I. (16. stol.). Po Napoleonských válkách a francouzském tažení do Egypta (v té době v osmanské moci) končí diplomatické spojení obou říší, francouzština je už ale stabilně oficiálním jazykem diplomacie a prvním světovým jazykem (zde je namístě označení „lingua franca“).

Obchodní styky s Francií Bulharsko zahajuje rovněž po roce 1878, import z Francie představuje zhruba jednu desetinu bulharského dovozu. I Bulharsko exportuje v určité míře do Francie, především zemědělské produkty. V době 2. světové války a v následujících letech jsou doložené jednotlivé případy znárodnění domácího podnikatelství Francouzů, což na jedné straně přináší historické květy do francouzsko-bulharských vztahů, na druhé straně to ilustruje přítomnost francouzského elementu napříč bulharskou společností. (JOUBERT 1999)

Výuka francouzštiny v Bulharsku má svoji tradici už od obrozenecké doby, existují dokonce materiály, metodika i soubory jednotlivých žáků – jakkoli se v této době jednalo jen o děti z majetných rodin. Známé jsou i inzeráty Francouzů pobývajících na bulharském území nabízejících hodiny francouzštiny. (VESELINOV 2005) Francouzsko-bulharský bilingvismus má tedy už určitou základnu mezi vzdělanými vrstvami, navíc existují i učební materiály, které umožní další postup výuky.

Francouzský institut v Sofii existuje od roku 1922, první Alliance française byla založena ve Varně už roku 1900, v následujících dvou desetiletích následovalo několik dalších měst, po roce 1944 však většina těchto center svoji činnost postupně ukončila. Nicméně ještě v roce 1947 byla francouzština zdaleka nejčastějším cizím jazykem v Bulharsku a kurzy v těchto institucích navštěvovalo na 3000 studentů. V roce 1951 už není zaznamenána žádná kulturní aktivita francouzských institucí v Bulharsku.

Významnou roli ve výuce francouzštiny hrály francouzské katolické školy. Tato zařízení se v Bulharsku zakládala ještě před 1. světovou válkou a spadala pod správu Francie nebo

Vatikánu.⁵ Na školách v Sofii, Plovdivu, Varn , Ruse, Jambolu i v Burgasu v polovin 30. let 20. století se vzd lávalo na 10 000 žák . Muselo se jednat o velké školy, ješt v roce 1946 v Sofii studovalo p es 1000 žák . (TAPKOVA-ZAIMOVA 1999)

V období po první sv tové válce již 80 % student st edních a vysokých škol prošlo výukou francouzštiny, mezi vzd lanou spole ností je tedy p edstava bulharsko-francouzského bilingvismu oprávn ná.⁶

Zákaz studovat na cizích školách z roku 1945 znamenal konec francouzských katolických škol, definitivn byly zrušeny roku 1948, následn došlo i k zav ení Francouzského institutu a Alliance française, je zaznamenán i úbytek student francouzské filologie (z pochopitelných d vod – jako d sledek uzav ení t chto institucí). (JOUBERT 1999)

P ekladové literatu e z eteln dominují francouzští a ruští auto i, po et p eložených d l z francouzštiny v tomto období výrazn roste. Tento fakt je možné doložit i dostupnými daty z knihoven. Fond plovdivské Národní knihovny v roce 1909 obsahoval 5517 knih p eložených z francouzštiny (knihy ur ené k absen ním výp j kám), 5318 p eklad z ruštiny, 360 titul p eložených z n m iny a 68 z angli tiny. Podle dostupných dat bylo v Sofijské Národní knihovn roku 1920 dostupných 2200 titul p eložených z francouzštiny, 2050 z ruštiny, 1070 z n m iny a 890 z angli tiny. (KOLEV: 92–94) Od poloviny dvacátých let se vzhledem k politickému zam ení Bulharska zvyšuje zájem o p eklady z literatur n meckojazy ných i italské, zam ení odpovídá i výb r autor z francouzské literatury (p ekládá se mén levicových a realistických autor). Mezi bulharskými spisovateli najdeme takové, jako N. Liliev, D. Bojadžiev i P. Javorov, kte í byli p ímo ovlivn ni francouzskými autory. (JOUBERT 1999)

Ve dvacátých letech jsou navíc p eložena interpreta n velmi obtížná a pro literární vývoj (nejen francouzský) klí ová díla z prózy i poezie (S. Mallarmé, P. Verlaine, C. Baudelaire, H. Barbusse), p eklady vytvo ily navíc významní (a bilingvní) bulharští básníci jako Geo Milev (jehož smrt p erušila další potenciální p eklady). Do bulharské spole nosti tak vstoupila jednak zásadní díla druhé poloviny 19. století, a zároveň velmi erstvá díla nových sm r a obrazu první sv tové války ve francouzské literatu e. Zmín ný Henri Barbusse navíc zpracoval téma fašismu na Balkán v knize *Les Bourreaux* (Katové) z roku 1926. Situaci v Bulharsku se v noval i Paul Gentizon v knize *Le drame bulgare* (1924).

Dochází i ke kulturní vým n v oblasti divadla, by jen velmi skromné. Jsou známé p ípady hostování francouzských soubor (v etn Comédie française) v letech 1938 a 1940. Ješt menší

---

⁵ První dív í škola sahá už do roku 1866 v Plovdivu, od roku 1899 tamtéž funguje i t íletá základní škola. První chlapecká škola vznikla v roce 1885 v Sofii. (TAPKOVA-ZAIMOVA 1999)

⁶ Jedná se o údaj o vzd lané vrstv spole nosti, ve vztahu k celému národu toto procento až tak výrazné být nemusí.

kontakty jsou doložené v oblasti hudby (jmenujme například uvedení bulharských skladatelů v Paříži roku 1938) a výtvarného umění – zde došlo ke kontaktům jen v rámci Světových výstav.

Z dosud zmiňovaného můžeme soudit, že literatura zprostředkovala kontakt mezi oběma zeměmi mnohem výrazněji než jiné sféry kulturního života. Přesněji řečeno, francouzská literatura v bulharském prostředí, o přítomnosti bulharské literatury ve Francii téměř nemohla být řeč. Kromě několika náhodilých zpráv francouzských cestovatelů po Balkánských zemích publikovaných časopisecky v *Revue de Monde*, nabízí ucelený obraz bulharské literatury až Georges Hateau, editel Francouzského institutu v Sofii, v předehledu *Littérature bulgare* (1937) z edice *Panoramas des littératures contemporaines*.⁷ Tento předehled ilustruje funkci kulturních institutů v jednotlivých zemích pro skutečně bilaterální kulturní přenos. Publikace kromě stručného předehledu bulharských děl jiná předehledu bulharské literatury od jejich počátků obsahuje i bibliografický předehled francouzských překladů z bulharské literatury (k roku 1937). Knižně byla vydána pouze tři díla antologického charakteru, a to *Légendes religieuses bulgares* (1896), *Poètes bulgares* (1927) a *Contes bulgares d'aujourd'hui* (1937). Časopisecky pak vyšly ukázky z Elina Pelina, Pen a Slavejkova a Ivana Vazova. Výraznou osobností předválečných francouzsko-bulharských (a slovanských vůbec) byl rovněž slavista Louis Léger (1843–1923), profesor na *Collège de France* v Sofii a člen Bulharské akademie věd, který působil zejména bulharské historiografii a literární historii. Ve 20. letech zahájila svoji činnost také katedra bulharského jazyka a literatury na pařížském Institut national des langues et littératures orientales (INALCO).

V roce 1937 představil spisovatel Ljudmil Stojanov v Paříži bulharskou literární scénu a historikové hovoří o vzájemných vztazích bulharské a francouzské kultury a školství a silném vlivu francouzské. (DIMITROV 1981: 395–402)

Francouzština zůstává důležitým cizím jazykem v Bulharsku nejen do 2. světové války, ale i následujících 10–20 let – do té doby, než ji vystídá angličtina,⁸ takže stálost francouzských překladů v bulharském slovníku. (STANKOV: 1990) V roce 1979 ale anglických překladů registrováno jen okolo sta jednotek, největší vlna tedy přichází později. (PŘEVEV 1979: 227–229)

---

⁷ Za povšimnutí stojí, že název periodika *Revue de monde* je v bulharské transkripci zavedený jako – místo pravidelného .

⁸ Postavení ruštiny po roce 1944 Stankov opomíjí.

6.4. Purismus

Pro pochopení vývoje francouzských slov v bulharském jazyce je důležité vysvětlit postup jazykovědecké práce v jejích fázích, protože právě ti mají podíl na jejich vstupu do spisovné bulharštiny. Zda je jejich postoj v této otázce rozhodující ukáže až porovnání materiálů.

Snaha o čistotu jazyka doprovázela francouzská slova už od doby jejich vstupu, tedy od poloviny 19. století (STANKOV: 1990) – a podle L. Vankov popsal, že do bulharštiny proudí už několik desítek let dříve – a tento purismus je aktuální i na přelomu 20. a 21. století.

Mezi puristy 19. století patří především novinář, encyklopedista a významný jazykovědec a lexikograf Ivan Bogorov (1818–1892), autor prvního příkladového francouzsko-bulharského i bulharsko-francouzského slovníku, stejně jako Akademického bulharského slovníku, a Neofit Rilski (1793–1881), rovněž lexikograf, dále i pedagog, umělec a příkladatel a autor první bulharské gramatiky. K jejich lexikografické práci se váží i pokusy vytvářet v puristickém duchu nové bulharské lexikální jednotky, které by nahradily jednotky přivodu cizího, na které z jejich návrhů skutečně vešly i do užívání jazyka.

K dalším puristům patřil příkladatel a pedagog Konstantin Fotinov (1790–1858), spisovatel a kulturní kritik Vasil Aprilov (1789–1847) i autoři slovníků českých a tureckých slov v bulharštině (M. Pavlev, A. Živkov).

Proti cizím sloům (včetně takových *а* , , v tomto případě bez úspěchu) protestovali i novináři, a to už na počátku 20. století (STANKOV: 1990), takže publicistika nejen nová slova přivádí, ale proti nim i programově vystupuje.

V 1. polovině 20. století je otázka čistoty jazyka spojená především s dílem Aleksandra Teodorova-Balana (1859–1959), který bývá dělen mezi tzv. „umírněné puristy“. Balan, podobně jako Stefan Mladenov upřednostňuje kalkování před jejich vstupem. Tento významný jazykovědec a lexikograf rozlišuje tři druhy cizích slov:

- 1) staré, asimilované přívěsky, kde nemá smysl zavádět místo nich bulharská slova,
- 2) mezinárodní termíny, ve specializovaných oblastech opřít nemá smysl je nahrazovat bulharskými slovy,
- 3) cizí slova, pro která máme bulharské ekvivalenty, taková jsou nepotřebná a je třeba dát přednost slovům domácího přivodu. (BALAN 2011)

Materiál má ukázat, zda vývoj galicismů skutečně odpovídá této klasifikaci, tedy zda bylo zaznamenáno odstranění „nepotřebných“ cizích slov, jsou-li nahraditelné bulharskými. Pokud k tomu nedošlo, můžeme interpretaci slov usuzovat z jakých přivodů tato slova v slovníku

z stala – např. vysoká předpokládaná frekvence užití, terminologizace jednotek, sémantické zpevnění, jazyková ekonomie apod.) Teoreticky nejstabilnější bude právě druhý druh přejímek, mezinárodní, uvidíme, co ukáže materiál. Velmi starých francouzských přejímek je v bulharštině málo, A. Teodorov-Balan zde jako příklady uvádí spíše slova z turečtiny a španělštiny. Samotný autor klasifikace ale přichází s vlastní jazykovědnou terminologií podle českého vzoru a existují celé slovníkové soupisy jeho nových termínů.

Bulharština tradičně rozlišuje (přejímka, plnohodnotná a potěbná součást slovní zásoby) (neadaptované cizí slovo, v jazyce nežádoucí jev). Mezi ně patří i tzv. „*neadaptované cizí slovo*“ – tedy slova s velmi krátkou oblibou používání i slova popisující (historický) jev, o kterém se hovořilo (respektive psalo) jen velmi krátkou dobu. Takovéto rozdělení však není definitivní, zdaleka ne všechna neadaptovaná cizí slova z jazyka zmizí, některá z nich se procesem adaptace a asimilace stanou přejímkami.

Jako příklad bývá uváděn výrok Ivana Vazova, že ještě v roce 1876 bylo slovo *galicismus* pro Bulhary jako cizí a už v roce 1882 jej znal úplně celý národ. (PŘEV 1979: 119) Možné navíc je i to, že se cizí slovo nahradí nikoli slovem domácího původu, ale jiným cizím slovem, například *galicismus* nahradil rovněž *galicismus*.

V. Stankov (1990) uvádí, že je třeba proti cizím slovům bojovat, avšak za dodržení dvou podmínek: 1) je nutné jednat včas, dříve, než se přejímka stane nedílnou součástí lexikonu a 2) domácí slovo musí mít stejnou sémantickou i stylistickou platnost, navíc musí být dostatečně známé mluvčím, tj. pokud někdo navrhne nové, dosud neexistující slovo, je jen velmi malá šance, že se takovéto nové slovo ujme na úkor cizího.

Tímto popsal základní důvody, proč cizí slova v jazyce zůstávají: nikdo je neodstraní včas nebo nabízená domácí slova nebyla sémanticky a stylisticky uspokojivá i mluvčím dostatečně známá. Druhý důvod je ale zároveň příčina, proč se z cizích jazyků přejímá, pokud by již existovalo adekvátní pojmenování ekvivalentní ve všech stylistických rovinách, nebyla by potřeba se k cizímu slovu uchýlit.

Podle Stankova jsou ruské přejímky stabilnější než francouzské, nejsou tak staré a kodifikované, a i proti mnohým francouzským je vedený boj, velká část těchto „nepotěbných“ se ale stále užívá – včetně *galicismus*, proti kterému píše Aleksandr Teodorov-Balan i Stefan Mladenov. Stankov bojuje se i proti slovům *galicismus*, *galicismus*, *galicismus*, *galicismus*, *galicismus* (ale nenavrhuje žádné ekvivalenty). Podle Pavla Pateva je jen asi 200 slov z francouzštiny „nepotěbných“, a jen 10 % slov zmizelo z používání.

Vzhledem k dalšímu politickému vývoji Bulharska a společenským změnám, se kterými se Bulharsko i nadále potýká, je purismus v jazykově diskutovanou a živou záležitostí dodnes, v souvislosti zaměřený především proti vlivům angličtiny na bulharštinu.

Nadužívání cizích slov zejména výpůjček z francouzštiny, bylo i parodováno v umělecké literatuře, pro snahu působit moderně a civilizovaně – zmíníme známou hru D. Vojnikova (1871), která ukazuje vliv francouzského prostředí jako vzoru životního stylu nebo satiru ohlasu francouzské revoluce v bulharském prostředí od Christa Boteva.

7. Materiál

Pro účely tohoto zkoumání jsem excerpovala první vydání z roku 1932.

Stefana Mladenova,

Práce je diachronně zaměřená, takže jsem sebraný materiál porovnávala s excerpty ze slovníku (PERNIŠKA 2007) shromážděných pro účely mé bakalářské práce. Tento materiál obsahuje 3013 položek a v rámci zmíněné bakalářské práce jsem je už ze synchronního hlediska analyzovala, tuto analýzu používám jako model i jako materiál k porovnání.

Ze slovníku Stefana Mladenova jsem shromáždila 1060 excerpt. Toto číslo však nemůžeme považovat za smírodatné, chceme-li zjistit skutečný počet francouzských slov v bulharském lexiku meziválečné doby. Zaprvé se jedná především o lexémy a jednotlivá odvozená slova do materiálu vstupují jen v omezené míře, Mladenov je ne vždy do slovníku zahrnuje a pokud ano, často se vyskytují v jednom hnízde s výchozím slovem a převod slov odvozených značí jen málokdy. Zadruhé, v době vydání slovníku museli lexikografové spoléhat jen na vlastní kartotéku a excerpti z textů, navíc je to autorský slovník, a tak je jisté, že se co do počtu hesel nemůžeme srovnávat s moderními týmovými slovníky, které vznikly za pomoci jazykových korpusů a elektronických databází. Mladenov jistě čerpal z předchozích slovníků, při excerpti jsem narazila na poznámku, ve které píše, že čerpal z Ivana Bogorova a upozorňuje na jeho interpretace (u hesla ...).

Slovník byl vydán ještě před pravopisnou reformou roku 1945, to se ale v daném případě projevovalo jen na jerech na konci slova. Z tohoto důvodu musel být u více slov vyznačeno postavení píízvuku (jednoslabičná to nevyžadovala, ta se však s koncovým jerehem stala dvouslabičnými).

Část slov jsem opatřovala poznámkami už při excerpti (u problematických excerptů a výrazných změn oproti souhlasné podobě), celý korpus jsem pak uspořádala retrogradně a seřadila podle abecedy. Díky tomu jsem mohla snáze rozřídít materiál podle slovních druhů – toto třídění nevychází přímo z retrogradního seznamu, protože určení slovních druhů má u galicismů určitá úskalí (viz morfologická analýza), ale výrazně tento postup ulehčuje práci.

Namátkově jsem zkontrolovala v souhlasném slovníku (nejen v soupisu excerptů) i u slov, které mezi excerpty bakalářské práce nejsou, což především ukázalo, nakolik se autoři slovníku v hodnocení převodu slov názorově liší.

Je třeba poznamenat, že i když je ve srovnání s materiálem bakalářské práce nový korpus excerptů četnější, stále představuje velký objem dat, a proto mnohé jevy zkoumám metodou sondy a k popsáním jevů uvádím jen ilustrativní příklady. Kompletní soupis excerptů je v Příloze 1, v Příloze 2 je kompletní srovnávací materiál z bakalářské práce. Souborné srovnávací uspořádání

obou materiál vedle sebe do jediného dokumentu by jistě osvětlilo mnohé další jevy a vydalo by na samostatnou publikaci, do kapacity této práce už se však bohužel nevešlo, možná se však dokáže takový korpus vlastního zpracování v budoucnu.

Protože se materiál opírá o autorský slovník, který nutně odráží autorovo akademické zaměření a postoje, je vhodné autora z hlediska jeho akademického zájmu představit:

7.1. Stefan Mladenov (1880–1963)

Pro lepší pochopení autorského slovníku cizích slov RDB1932 je vhodné na tomto místě stručně nastínit široký akademický zájem autora a zmínit alespoň nejvýznamnější díla z velkého množství jeho publikací.

Stefan Mladenov byl výjimečný polyglot, jazyky se zabýval synchronně i diachronně. Vystudoval slavistiku a v průběhu života si osvojil na 30 jazyků. Kromě slavistických disciplín přednášel staroindickou, gótskou, starohornominskou a řečtinu i srovnávací indoevropskou jazykovědu. (KRUMOVA-CVETKOVA: 1989)

Jedna z jeho raných publikací, kniha (1908) – ukazuje zájem o vlivy cizích jazyků na bulharštinu a interakci slovanských a „západních“ jazyků. Mladenov v této knize předpokládá, že slova germánského původu není ve slovanských jazycích tolik, kolik se tradičně předpokládá. Pro Mladenovovu práci je charakteristické hledání a prověření dosavadních poznatků, jak je patrné například z práce (1920). Je možné jej zařadit mezi tzv. „umírněné puristy“ – dává přednost kalkování, důvody k tomuto postoji jsou pochopitelné, kalky jsou ve srovnání s cizími slovy jasnější z hlediska sémantiky a také snáze zařaditelné do gramatického systému cílového jazyka.

Popsal dokonale celou tehdejší bulharštinu: od dialektů po normu včetně cizích vlivů, gramatiku i lexikon, synchronně i diachronně, dlouhodobě se vnoval do dialektologie a geografickým názvům. Projevuje se u něj encyklopedický a etymologický zájem.

Roku 1924 vydává Gramatiku církevní slovanštiny, následně v Berlíně a v Lipsku roku 1929 vydal německy dvojí bulharštinu (bulharská verze je předkladem z německé). V následujících letech po prvním vydání slovníku cizích slov vydává Gramatiku bulharštiny (1936). Po těchto stěžejních dílech pro popis bulharštiny vychází v roce 1941 Etymologický a pravopisný slovník spisovné bulharštiny, kde u řady slov sám autor předkládá etymologické nejasnosti.

Je také spoluautorem výkladového slovníku

(1927–1951) spolu s Aleksandrem Teodorovem-Balanem.

8. Hypotézy

Stanovila jsem n kolik hypotéz, jejichž platnost má prokázat, pop ípad vyvrátit jazyková analýza sebraného materiálu. Dále jsem stanovila i hypotézu související s odbornou literaturou k tématu, a to že s globalizací **roste zájem o vlivy cizích jazyk** a kontaktovou lingvistiku.

Dále p edpokládám, že se v materiálu R DB1932, o t i generace starším než R DB2007 vyskytne **více hesel psaných latinkou**. Prokáže-li se tato hypotéza, m že to sv d it o hojn jším užívání latinky mezi (relativn vzd laným) obyvatelstvem nebo o menší mí e adaptace francouzských slov.

V materiálu se patrn vyskytne i více **slovních spojení** a frází, domnívám se totiž, že francouzština byla v p edvále né dob stále ještě pro bulharské prost edí kulturním jazykem a zdrojem „ok ídlených“ frází, zachovaných v citátov form (podobn jako latina).

Morfologická hypotéza stanovuje, že v oblasti slovtvorby galicism se bude v materiálu vyskytovat **mén odvozených slov** než v sou asném korpusu bulharských galicism . Materiál R DB1932 by tak m l ukázat míru asimilace francouzských slov v mezivále ném období.

V materiálu rovn ž p edpokládám kvantitativní rozdíl mezi podílem sloves a substantiv, p edpokládám **mén sloves**, protože bulharština je vždy musí asimilovat, zatímco substantiva m že snáze p íjmout pouze na základ adaptace (na rozdíl od eštiny, kdy galicismy ve francouzské podob je možné za lenit do rod a paradigmatu jen velmi obtížn). O francouzštin se navíc hovo í jako o „nominálním jazyce“, který dává p ednost jmenným vyjád ením p ed verbálními (obzvláš ve srovnání se slovanskými jazyky, p edevším t mi klasicky flektivními). V neposlední ad stojí za potenciální asymetrií p ejetých sloves a substantiv také povaha francouzských p ejímek v bec, p ejímají se p edevším názvy pro nové civiliza ní výdobytky a mezi nimi budou p evažovat substantiva.

P edpokládám také, že se **potvrdí** tradi ní **sémantická pole**, která ilustrují, v jakých oblastech se slova z francouzštiny nej ast ji p ejímala. Na základ odborné literatury a p edešlé práce je možné o ekávat velké množství pojm z oblasti **kulturní, politické i životního stylu**.

Klí ovou složkou této práce je diachronní srovnání galicism p edvále ných a sou asných. Zde p edpokládám, že **francouzská slova mizí jen v omezeném množství**, protože istota jazyka není namí ena proti nim. Zejména odborná terminologie a internacionalismy by m ly být v bulharském slovníku relativn stabilní, nebo bulharští jazykoví puristé tuto ást p ejeté slovní zásoby považují za žádoucí.

Co se tý e po tu excerpt p edpokládám, že porovnání dvou asov rozdílných materiál ze dvou r zných asových pr ez ukáže spíše **rozdíl v dobové lexikografii** (v etn osobního p ístupu autora), než skute ný po et francouzských slov v dobovém bulharském lexikonu.

9. Srovnávací lingvistická analýza materiálu

9.1. Lexikální a sémantická

Tato kapitola předkládá lexikologické charakteristiky excerpuvaného materiálu a zaměřuje se především na rozdíly excerpt z R DB1932 oproti materiálu z R DB2007. V rámci této kapitoly pohovoříme o vlivech dalších jazyků, které do procesu přijímání z francouzštiny v bulharštině vstupují. Dále se zaměříme na sémantické charakteristiky především galicismů ve srovnání se souasnými a zejména popíšeme vývojové procesy patrné na kvantitativních rozdílech mezi jednotlivými materiály R DB1932 a R DB2007. Příslušnost excerptu k jednotlivým slovním druhům je uvedena v morfologické analýze.

V Mladenovově slovníku jsou u hesel identifikovaných jako pocházející z francouzštiny vyznačeny především jazyky v případě, že daný galicismus nebyl ani ve francouzštině domácím slovem. Autor zohledňuje latinský, keltský i germánský substrát francouzštiny.

Germánský kořen je v R DB1932 označen u slov jako: *e*, *y* (ze staré němčiny, patrně bude patřit ke starým vrstvám středových příjímek mezi francouzštinou a němčinou z oblasti rytířských turnajů, vojenství a dvorského života), keltský kořen: *y*. V některých případech Mladenov upozorňuje na latinskou etymologii: *e* (je zde ale patrná francouzská fonetická podoba) i na řeckou etymologii, avšak francouzský předvod slova: (podle města Mosul v dnešním Iráku).

Takto Mladenov uvádí jako jazyk předvodu též turečtinu (potažmo perštinu) u slova *apod.* bere ohled i na jazyky kolonizovaných území (v tomto případě africkánštinu): *apod.* řecký předvod uvádí u slova *a* (slovník z roku 2007 zde francouzský předvod v bec neuvádí), latinský např. u slova *apod.*, arabský u *y* apod.

Mladenov vždy dále sledně uvádí i předvod určitého sufixu: - *apod.* řecký a - *apod.* němcký.

U některých slov kvalifikovaných slovníkem z roku 2007 jako přijatých přes francouzštinu Mladenov francouzskou cestu v bec nenaznačuje, např. (podle Mladenova z afrických jazyků prostřednictvím portugalštiny), (v R DB1932 jen indický předvod).

Jen zídka naznačuje ruštinu jako zprostředkovatelský jazyk: *apod.*, *o*, *o* jiných zprostředkovatelských jazycích se R DB1932 prakticky nezmiňuje.

V mnoha případech se setkáváme s rozdílnými názory na předvod jednotlivých slov. Právě to je hlavním důvodem, proč se v mnoha případech porovnávané materiály neshodují, 1000 excerpt z R DB1932 zdaleka nepředstavují tolikovou podmnnožinu excerptu z R DB2007.

Mladenov mnohá slova určena v R DB2007 jako galicismy v bec neoznačuje za předvodem francouzská. Většinou se jedná o latinská slova, která svojí fonetickou podobou nenaznačují přijetí přes francouzštinu, ale jde i o slova předvodem z jiných jazyků. Například je podle Mladenova

n meckého p vodu. U slova *o* je v R DB2007 uveden jen latinský p vod, zde Mladenov výjime n up ednostnil francouzštinu p ed latinou; – slovník z roku 2007 ur uje toto slovo jako n mecké, latinského p vodu (emuž napovídá p ípona *-ieren*; latinský p vod by byl zjevný, i kdyby se skute n jednalo o galicismus). je podle sou asného slovníku anglického p vodu, ale zdá se, že je ale toto slovo v bulharštin ještě ještě starší výp j kou, která nemusela být angli tinou ani zprost edkována. V angli tin se jedná nejsíše práv o galicismus. Naproti tomu slovo je podle Mladenova ist z n m iny, nový slovník jej uvádí jako galicismus. Slovo Mladenov ozna uje jako francouzské, v R DB2007 je ozna ené jako latinské p ejaté p es francouzštinu, apod.

Zcela d sledn pak Mladenov ozna uje latinský p vod slov u t ch, která za galicismy považuje, nap . (v R DB2007 zcela chybí, francouzský p vod se zde v bec nezmi uje), , apod. Toto zjišt ní op t odpovídá charakteru slovníku a etymologické erudici autora.

9.1.1. Vlastní jména

Zatímco R DB2007 vlastní jména tém neobsahoval, pro galicismy v R DB1932 jsou propria vzhledem k jeho encyklopedické povaze významnou složkou – v tšina z nich za azena do sou asného slovníku cizích slov nebyla. V bakalá ské práci je o vlastních jménech e p edevším v souvislosti s adaptací do bulharštiny, nap íklad v souvislosti s tím, že p i neutralizaci nosovky ve finální pozici m že dojít ke set ení rozdílu v rodu: jména *Jean* a *Jeanne* mají v bulharštin jednotnou podobu .

Vlastní jména osob (známých historických postav, spisovatel , v dc apod.) jsou transkribovaná cyrilicí, obvykle s uvedením originální formy v latince, ne vždy jsou uvád na celá jména (i když jsou známá), nap . *e* , *o*, v n kterých p ípadech je uvedené p íjmení i s jménem k estním: *a* , *e* ; *o*, . Jméno Johanky z Arku vidíme v cyrilici s apostrofem a navíc v ženské variant jména: ' . Vedle vlastních jmen reálných osob nalezneme v materiálu i n která jména literárních hrdin : (který se vyskytuje i v R DB2007), ; geografické názvy: *o* , názvy institucí: , – v tomto p ípad se výjime n setkáme i s latinkou: *Alliance française*.

Od vlastních jmen registrujeme i slova odvozená: *e* , *e* , *a* , *a* , *a* (od Artois), *o* a další. P ejaté a adaptované jsou i p ípady apelativizace proprií: (od markýze de Sade, který ve slovníku heslo nemá, výraz m žeme považovat za lexikalizovaný internacionalismus a vyskytuje se i v sou asném slovníku), *a* , apod.

9.1.2. Sémantická pole

Tím není galicism podle jejich významu je podstatně méně než jejich formální analýza – a to nejen proto, že v tomto případě nepomůže fulltextové vyhledávání v materiálu, ale i pro samotnou povahu galicismu. Jednotlivá sémantická pole se totiž zdají být složité a nesnadné je i hledání pojmenování pro jednotlivé kategorie. Francouzská slova jsou významově velmi široká, mnohá slova rovněž spadají do více oblastí (každý tanec je zároveň hudební forma apod.). Zajímavé je, že sémantiku slov Mladenov často vysvětluje pomocí jiných jazyků, a tak se stává, že i u galicismu vypomáhá francouzština: „*Chacotte*, francouzsky *chacotte*“.

Odborníci (P. Patev, T. Bojadžiev, V. Stankov) se přesto shodují na určitých sémantických oblastech, pro která jsou galicismy typické, je ale evidentní, že ve svých pracích na sebe navzájem navazují.

První charakteristikou je, že mnoho galicismu patří k specializované terminologii, často aktivně užívané jen v konkrétním oboru (v dělnickém, uměleckém, vědeckém) a mnoho slov není součástí běžně užívané aktivní slovní zásoby. V materiálu najdeme pochopitelně řadu slov, která již zanikla, obvykle byla nahrazena jiným výrazem (např. *vol-au-vent*, *vol-au-vent*), nebo došlo ke změně formy (*eau de Cologne*).

Slovník R DB1932 obsahuje významný podíl **reálií** z oblasti francouzské (popř. frankofonní) historie, geografie, politiky a kultury, zde se zdá být označení „frencismus“ přílišné. Podobně jako v případě vlastních jmen (tyto oblasti se částečně překrývají) jsou v textu uvedena cyrilicí.

Mezi nimi najdeme již zmíněná **vlastní jména**, jako *Brno*, *Brno*, *Brno*, *a*, *o*, *Alliance française, Collège de France*; dále řadu obecných (i apelativizovaných) pojmů: *mince* (tu R DB2007 považuje za historický termín, francouzskou hymnou je ale dodnes), *mince*, *mince*, *mince*, *a*. Mladenov do slovníku zařadil i názvy revolucí: *proslavený i Zolovym románem*, *apod.*, zde si můžeme domýšlet vliv literárních i historických textů.

V materiálu se tradičně vyskytuje mnoho výrazů z oblasti **umění a kultury**, a to včetně **hudby**, o které se tradičně mluví, že užívá názvosloví především italské: *impromptu*, *bouché, air*, *bourrée*, *bourrée*, *bourrée*, *bourrée*, *bourrée* a další.

Kromě hudby se jedná o divadlo, balet, tanec, výtvarné techniky: *bourrée*, *bourrée*, *bourrée*, *bourrée*, *bourrée* a další.

Dále m žeme vy lenit tato sémantická pole:

Žurnalistika, literatura, slovesné formy: , , , , , , , , , , è a další.

Urbanismus a domácnost: , , , , , , , , , , a , e a další.

Móda (názvy od v , dopl k , druh látek): e, , o , a , a , , , , , eau de Cologne, , , , , soie écrue, , a další.

Gastronomie: o (*gigot*, jehn í noha), e, *vol-au-vent* (druh pe iva), , , , , à a další.

Spole ensko-politický život a administrativa: , , , , , , , /*milieu*, a další.

Vojenství, politika: *chargé d'affaires*, *triple alliance*, o , e, , další.

Botanika, zoologie (mén výrazné): o , a další.

Je t eba dodat, že bulharské galicismy velmi ásto nepokrývají p vodní francouzské významy, obvykle jsou významov užší (srov. nap . u Stankova /1990/ analyzované slovo), navíc n která slova se už ve francouzštin v p ejetém smyslu nepoužívají: *parole – mot de passe*.

9.1.3. Frazeologismy a kolokace

V materiálu se vyskytlo n kolik desítek slovních spojení a frazeologism , které v p edchozím sb ru materiálu ze sou asné bulharštiny nebyly, všechny jsou uvedeny latinkou. Jejich absence v p edešlém materiálu je zp sobena p edevším tím, že nový slovník má pro tyto výrazy samostatnou kapitolu. P i namátkovém ov ení se v tšina kolokací popsaných ve slovníku R DB1932 v p íloze ke slovníku R DB2007 skute n vyskytla.

Krom krátkých ok ídlených frází najdeme mezi excerpty i celá úsloví, nap . *tant de bruit pour une omelette* („tolik k íku pro jednu omeletu / pro nic“), dále výrazy typu *n dit, mal a propos, coup d'état, coup d'essai, comme il faut*. Užítí takových výraz v bulharském textu p edpokládá znalost francouzského zp sobu života, historických frází, francouzské literatury, ástých frází v administrativ , právu i p ímo samotnou francouzskou frazeologii. To je možné pouze za p edpokladu dobré znalosti francouzštiny i s kulturními kompetencemi, tedy potvrzuje se francouzsko-bulharský bilingvismus zkoumaného období. Nejsou ovšem do R DB1932 za azeny n které známé a prokazateln francouzské obraty, nap . *à la guerre comme à la guerre*.

V bulharské frazeologii podle odborníků dochází i ke kalkování, přičemž je podle lexikologie 2013 možná i drobná záměna u některých elementů. Takto odborná literatura (KALDIEVA-ZACHARIEVA 2013: 65–68) uvádí jako kalky z francouzštiny následující frazeologismy: – z francouzského *prendre pour argent comptant* (přejato prostědnictvím ruštiny), stejně tak ( ) je kalk z francouzského *faire un bon parti* s obměněným slovesem. Takové případy ale excerpovaný slovník cizích slov nedoloží, ukáže pouze ty frazeologismy, které se vyskytují v citátové formě.

9.2. Vývoj na diachronní ose

Popisují vývoj období mezi lety 1932–2007, kdy proběhly několikanásobné velké politické a společenské změny a pravopisná reforma, a zaměřují se na stálost lexémů z RDB1932, kterou tyto lexémy vykazují v RDB2007 – formální změny jsou popsány v následujících kapitolách 9.3. Fonetická analýza a 9.4. Morfologická analýza.

V. Stankov (1990) je názoru, že pokud je přejímka kodifikovaná ve spisovném jazyce, tento jev bude odstraněn. Labilnější tedy budou přejímky před kodifikací (adaptací, asimilací, terminologizací). A vzhledem k tomu, že galicismsy jsou staré přejímky (s vysokým stupněm adaptace), předpokládáme ztráty nebudou velké. Otázkou zůstává, jakým způsobem je možné získat informace o slovech v jejich neformálním užití před desítkami let ještě před tím, než jsou začleněna do slovníku. Slova, která se už vyskytla v umělecké literatuře nebo v žurnalistice budou patrně i lexikalizována a začleněna do slovníku. V případě nových anglicismů je toto možné velmi dobře, včetně efemerních jevů, a to díky korpusu mluveného jazyka i neformální psané internetové komunikaci. V případě galicismů první poloviny 20. století je toto možné jen ve velmi omezené míře, a to hlavně v publicistických žánrech, popř. v umělecké literatuře – pokud zachycuje mluvený jazyk (typickým příkladem je zmínovaná Dobriho Vojnikova). Galicismsy, které jsou už kodifikované ve slovníku by měly spíše zůstat. Potenciálním zdrojem informací o osudech přejímek jsou právě puristické práce lingvistů, ve kterých vyjmenovávají, jaká slova jsou nevhodná i nepotřebná.

Pokud dojde k zániku (tj. i jen částečně) přejímky, může to být z následujících důvodů:

- Zanikl objekt, který přejímka pojmenovává, přejímka se stala historismem.
- Pro objekt se ujalo jiné pojmenování, protože a) přejímka podlehlá puristickým snahám a ujalo se domácí označení, b) přejímka byla nahrazena přejímkou z jiného jazyka. V obou případech se přejímka mohla stát archaismem.

V. Stankov (1990) je názoru, že dnes je naprostá většina francouzských slov do bulharštiny adaptovaná a většina z nich uspokojivé bulharské ekvivalenty nemá, takže lze jen těžko předpokládat, že některé z galicismů budou mizet. Já se navíc domnívám, že se některé mohou stát historismy, zejména slova z politicko-společenské oblasti, kde jazyk odráží změny společnosti a jejího diskurzu. Archaismy jsou méně pravděpodobné, pokud se držíme Stankovovy teze, že uspokojivé bulharské ekvivalenty chybí.

Pokud n jaké domácí (nebo p ejaté z jiných jazyk , v etn slovanských) ekvivalenty jsou, elí tyto ekvivalenty následujícím problém m: ne vždy pln sémanticky odpovídají užívanému p ejatému slovu a zejména nejsou stylisticky zam nitelné. (STANKOV: 1990).

Podle Stankova jsou n která slova sémanticky tém ekvivalentní: – , – , – a nic prý v sou asné bulharštin nem že ospravedlnit jejich použití. Stefan Mladenov mnil, že bulharská slova mohou nahradit p ejatá francouzská v následujících p ípadech: – , – , – , – . (KRUMOVA-CVETKOVA 1989)

P ejímký z francouzštiny jakožto relativn stará vrstva cizích slov v bulharštin skute n ve velké mí e v lexiku vydržely – a jsou foneticky nápadné a jsou na nich patrné stopy odlišného jazykového systému. Možné p í iny jejich relativní stability jsou následující: francouzský kulturní vliv byl v dob utvá ení bulharského státu pro bulharskou spole nost velmi masivní, pot ebný a žádoucí (STANKOV: 1990), už Ivan Bogorov v p edmluv ke svému francouzsko-bulharskému slovníku (1869) uvádí, že znalost francouzštiny je nutná ke studiu veškerých v dních obor , protože bulharská odborná literatura ještě zdaleka nebyla dostate n vyvinutá.

P esto je p í porovnání situace v roce 1932 a 2007, jak ji odrážejí slovníky cizích slov, ada galicism , které o své místo ve slovníku cizích slov p išly. M j další výklad se zam ũje práv na tento jev.

V první ad jsou mezi nimi slova, která se neujala v bec, ani jako synonymické varianty. Odborná literatura se shoduje, že se p estalo používat jen velmi malé množství galicism . Hovo í se o výrazech , , (dnes už jen), , , . N která z nich jsou ale doložená v klasické literatu e, a tak rozhodn pat í k pasivní slovní zásob (nap . u Aleka Konstantinova), a koli se dnes už aktivn nepoužívají. M žeme v takové p ípad hovo it o archaizaci t chto p ejímek.

Z mého materiálu se neujala slova (sá ek), e , e (bulharština má), v eštin z stalo jako termín v literárn v dné terminologii, o, e, , (už adaptované do ženského rodu), , au revoir, , / , , (adaptovaná formáln do ženského rodu, la figue, dnes) a další. Stává se rovn ž, že je nežádoucí cizí slovo zam n no jiným cizím slovem: – .

Tato slova asi skute n prošla purismem, takže jej do ur ité míry m žeme považovat za úsp šný, dnes se již užívají bulharská slova (nebo jiné p ejímký).

V materiálu skute n najdeme ur ité **historismy**. M žeme obecn íci, že historismy jsou nutn sou ástí sou asného lexikonu, protože jiným zp sobem dané jevy pojmenovat nelze. Takto

jsou mezi excerpty výrazy - , - ' , apod. dodnes uváděné ve slovníku. Dále mezi historismy můžeme zařadit i revoluční názvy mšic a výrazy jako i *fin de siècle*.

Na které historismy jsou nahrazeny domácími výrazy (patrně byly aktuální v tehdejší publicistice a nebyly to v té době historismy): *triple alliance* (dnes).

Archaismy se sice v současnosti neužívají, ale uživatelé jazyka je naleznou ve starší literatuře, a měli by mít možnost je tedy najít i ve slovnících, obzvlášť proto, že nebudou znát význam, který navíc mohl podlehnout vývoji. Jako zastaralá RDB2007 například klasifikuje slovo i . Další archaismy byly nahrazeny jinými výrazy – domácími nebo opřekáťými, např. – archaismus, typický pojmenování pro nový technický

výdobytek, nahrazené domácím slovem. Zajímavý je osud slova známého i z románů Aleka Konstantinova: – bylo nahrazeno bohemismem , který je kalkem z francouzštiny.

Zmnilo se i pojmenování z oblasti železnice *aller et retour* – zde mohlo dojít ke kalku francouzské varianty, nebo souasná bulharská varianta je víceslovná a následuje francouzskou ( ), české pojmenování je naproti tomu jednoslovné: *zpáteční jízdenka*.

Pro srovnání, etné galicismy v předválečné češtině se zařadily právě mezi archaismy, např. *abažúr* pro stínítko lampy. Dnes jsou nositelem právě dobového příznaku. Pro k tomu došlo, zda se na nich projevil systematický purismus, i byly přirozeně nahrazeny jinými slovy, by muselo být předmětem zcela jiného zkoumání.

Asymetrii mezi oběma excerpovanými slovníky vykazují také exotismy z materiálu RDB2007 (např. , ,), Mladenov je mezi galicismy neadívá v takové míře jako novější slovník. Na které jevy byly možná v té době velmi okrajové a do slovníku se nedostaly. Protože se tato slova vyskytují i v angličtině a dalších jazycích (jsou mezi nimi rostliny a živočichové z francouzských kolonií), těžko rozlišíme, ze kterého jazyka je přejala bulharština. Na základě historického a politického vývoje se ale domnívám, že do Evropy je z domorodých/kreolských jazyků přinesla francouzština.

Klasický asimilovaný galicismus z oblasti módy *é* se vbec jako heslo v Mladenovově slovníku nepřekvapivě nevyskytuje.

V materiálu z RDB2007 jsou ale i takové galicismy, které odkazují na moderní výdobytky, jako nebo – v omezené míře je tedy možné předpokládat pokračující přejímání z francouzštiny nebo minimálně analogické využití přejímání z francouzštiny. Další možností jsou nové termíny pocházející z frankofonní oblasti: .

9.3. Fonetická a pravopisná analýza

V této kapitole se v první řadě zaměříme na ty galicismy, které jsou uvedeny **latinkou**, citátová forma je pro meziválečnou situaci charakteristická a RDB1932 tento předpoklad potvrzuje. Celkem je latinkou uvedeno 84 jednotek, jejich kompletní soupis je uveden v Příloze 1. Hesla psaná latinkou jsou vždy opatřena transkripcí v cyrilici pro objasnění výslovnosti (pro bulharštinu je tedy typické transkribovat, a ne transliterovat už v tomto období).⁹ Mnoho z nich se v RDB2007 nevyskytuje v bec, ani cyrilicí (nebo jsou zařazeny mezi frazeologismy, slovní spojení však v RDB2007 nenajdeme v bec). V první fázi sběru materiálu žádné jednotky latinkou excerpovány nebyly.

Otázka, zda mají citátová slova v latince v cyrilském textu nějakou další funkci (například přidávají-li na expresivitu nebo zda dodávají nějaký příznak), nebo jen svědčí o jejich neasimilovanosti, může být zodpovězena jen na základě dalšího, jinak zaměřeného, výzkumu.

Latinkou jsou uvedeny především kolokace a fráze: *à tout prix, à la bonne heure, par excellence, à bras ouverts, en bloc, à propos, mal à propos, n dit, comme il faut, parole d'honneur, en gros* a další.

Latinkou jsou dále uvedena některá spojení z oblasti odborné terminologie: diplomatické: *chargé d'affaires*, filosofické: *idée fixe*, ekonomické: *prix fixe*, dnes se všechna tato slova píšou cyrilicí.

Názvy některých institucí se v meziválečném období rovněž píšou latinkou, dnes už je známe transkribované cyrilicí: *Collège de France, Alliance française*.

Zejména hudební terminologie je uváděna latinkou – snadno můžeme si tyto výrazy představit v notovém zápisu: *air, impromptu, bourrée, chanson sans paroles* apod.

Latinkou jsou psána i určitá slova, která mají bulharské ekvivalenty, a domnívám se proto, že latinka upozorní na příznakovost těchto slov a nese s sebou určitý francouzský kolorit: *souvenir, soleil, respiration, rendez-vous* (dnes   ).

Slova *merci, mademoiselle, pporte* i *au revoir* jsou v této době uvedena jen latinkou, jedná se skutečně o neadaptované cizí prvky,   je ale cyrilicí a v novém slovníku toto slovo už nenajdeme.

Došlo ke grafické adaptaci některých produktů, například *eau de Cologne*. Pouze latinkou se vyskytují i obecná slova (*chatain*), v současně bulharštině už   .

---

⁹ Ve francouzštině oproti tomu dominuje transliterace, transkripce jí jen ve výjimečných případech konkuruje: Goé i Guéo Milev (HATEAU 1937)

V materiálu se vyskytují i grafické dublety latinka – cyrilice: *rendement* – *а*, dnes *a*, *o* – *milieu*, *e* – *entrée*, *chef-d'oeuvre* – *о* atd. Setkáme se i s případem, kdy je v jednom slovním spojení část cyrilicí (adaptovaná) a rozvíjející len latinkou: *aller et retour* – v tomto případě jsou navíc obě složky galicismus.

S postupem času mizí **spojovník** u těch složených slov: *-*, *-*, (R DB1932) versus *a a o* (R DB2007), *-* (R DB1932) a (R DB2007). Není to ale definitivní proces, v R DB2007 se vyskytuje i *ada galicism*, které v meziválečném materiálu v bec nejsou, např.: *-*, *-*, stejně tak vidíme v současném slovníku složené slovo se spojovníkem: *-*, které je ve starším materiálu psáno latinkou a odděleno, bez spojovníku: *béton armé*.

U slov, kde probíhá transkripce, což představuje přes 90 % materiálu, jsou dodržena zažitá bulharská pravidla pro transkripci a obvykle odpovídají formě, jak ji známe dnes a kterou jsem popsala v bakalářské práci. (GEORGIEVOVÁ 2013) Zároveň, ke kterým jsem při analýze adaptace současných galicismů uvádím v tabulkách k příslušným fonetickým jevům.

Adaptace francouzských konsonant do bulharštiny obvykle není v tísni obtíž a řídí se následujícím systémem (GEORGIEVOVÁ 2013):

francouzština	bulharština	příklady
[b]	б	<i>bouton</i> – <i>бутон</i>
[d]	д	<i>début</i> – <i>дебют</i>
[f]	ф	<i>faillite</i> – <i>фалит</i>
[g]	г	<i>guide</i> – <i>гид</i>
[k]	к	<i>crabe</i> – <i>краб</i>
[l]	л	<i>lotion</i> – <i>лосион</i>
[m]	м	<i>massage</i> – <i>масаж</i>
[n]	н	<i>négligé</i> – <i>неглиже</i>
[ŋ]	н (+ měkčení)	<i>montagnard</i> – <i>монтаняр</i>
[p]	п	<i>paletot</i> – <i>палто</i>
[ʁ]	р	<i>régime</i> – <i>режим</i>
[s]	с	<i>salon</i> – <i>салон</i>
[ʃ]	ш	<i>chaussée</i> – <i>шосе</i>
[t]	т	<i>trompette</i> – <i>тромпет</i>
[tʃ]	ч	–
[ʦ]	ц	–

[v]	в	<i>volant – волаи</i>
[z]	з	<i>zénith – зении</i>
[ʒ]	ж	<i>gelée – желе</i>

Už v slovníku R DB1932 vidíme tento systém dodrženy, ta slova, která jsou transkribovaná cyrilicí tedy m žeme považovat za adaptovaná.

Jen ve výjime ných p ípadech se setkáme s prvky transliterace: francouzský grafém <x> se p ed vokálem vyslovuje zn le, tedy [gz], v materiálu ale vidíme podobu vlastního jména Xavier jako vlastní jméno (a ne); nebo v p ípad slova „g“ místo „ž“, které by odpovídalo transkripci. Z ídka dojde k p evážení psané podoby: („c“ místo ve francouzštin vysloveného „s“). Dále francouzština dodržuje zn lost na konci slova a v materiále se vyskytují dublety ù , ù , dnes ù . Francouzský grafém <j> v bulharštin pravideln transkribován jako < >; za zmínku stojí autorova poznámka u hesla é , že ve francouzštin se „j“ te práv jako „ .Všechny odchylky od pravidel adaptace jsou ale ojedin lé p ípady a galicismy jsou v p edvále né dob ve slovníku 1932 z formálního hlediska adaptované systematicky.

Porovnání materiál ukázalo, že došlo k vývoji n mého <h>, transliterace by vyžadovala v bulharské form < >, transkripce pak vynechání jakéhokoli grafému. V R DB1932 vidíme variantu , dnes , chybí však ov ení, od které doby se díla tohoto spisovatele vydávala v nové podob .¹⁰ Bulharské vydání Ubožák ( ) z roku 1940 ještě uvádí autora ve form . Mladenov p ípouští pravopisné varianty i , p i emž považuje za základní. N kdy se n mé h“ vynechává: (ve významu o íš ní jména, knižní výraz, a v právnickém smyslu) i (medicína) a R DB2007 ob slova ur uje jako latinská.

Francouzské hlásky jsou aproximovány bulharskému fonetickému systému a nutn se tak stírají distink ní rysy francouzských hlásek, které v bulharštin tuto platnost nemají. Jedná se p edevším o vyšší po et francouzských samohlásek: rozdíl mezi otev eným a zav eným „e“ a „o“ v bulharštin mizí – v tomto p ípad nedochází k žádným fonetickým problém m, až na ur ité výjimky, jako nap íklad vývoj u slova o – o , sou asné podoba je francouzské bližší (*monseigneur*).

Adaptace p edních nezaokrouhlených a zadních vokál probíhá následujícím zp sobem, popsáným na základ R DB2007, který rámcov platí i pro R DB1932:

¹⁰ Jméno Victora Huga nesou nap íklad i n které bulharské školy.

francouzština	bulharština	příklady
[i]	u	<i>antisémitisme – антисемитизъм</i>
[a]	a	<i>artiste – артист</i>
[e]	e	<i>barrière – бариера</i>
[ɛ]		<i>étude – етюд</i>

francouzština	bulharština	příklady
[u]	y	<i>bijou – бижу</i>
[o]	o	<i>fabliau – фаблио</i>
[ɔ]		<i>garde-robe – гардероб</i>

V materiálu z R DB1932 pozorujeme kolísání u n mého „e“ – což ale není neobvyklé ani u sou asné podoby galicism , totěž platí o drobných nepravidelnostech p i p ejímání nosovek.

Výjime n pozorujeme zm nu v samohlásce: , dnes (*déboucher*), n mé „e“ má n kdy více variant a m že být nahrazeno vkladným vokálem i v bulharštin : ( ) , ( ) .

P ední zaokrouhlené samohlásky vykazují ur ité kolísání p i transkripci a porovnání obou materiál zde ukazuje vývoj. P ední zaokrouhlené hlásky obvykle v bulharštin doprovází m k ení p edcházející souhlásky. I zde ale dochází k drobným prom nám, v p ípad p edního „u“ zmizelo m k ení: è – è . Není patrné, zda n jakou analogií nebo vlivem jiného jazyka, v sou asné bulharštin se p ejímá „ “ za p ední „u“ systematicky, ovšem s výjimkami: francouzské *fugace* p edpokládá „ “, ale v obou materiálech vidíme „ “: ( ) .

Vývoj vidíme i u zbylých p edních zaokrouhlených samohlásek: francouzské *fauteil* má v roce 1932 varianty , , sou asná kodifikovaná podoba je .

P ední zaokrouhlený vokál obsahuje i skupina < ur>, zde pozorujeme r zné varianty: o , o , dnes o . Naproti tomu skupina písmen <aire> s výslovností [er] je v bulharštin < >: .

Pro materiál sou asných galicism bylo charakteristické, že k m k ení nedocházelo po hláskách „ž“, „ “ a „š“, podobn jako se tyto hlásky nem k í ani v domácích slovech. Nový materiál ale ukazuje o n co v tší volnost v tomto ohledu: tvary a jsou dubletní, m k ená varianta odpadla; v roce 1932 byla varianta o , dnes o ; slovo zaniklo docela.

Setkáváme se i s komolením francouzských slov: *à* z francouzského *babouin* – vzhledem ke ztrátě znění je možné předpokládat vliv německé fonetiky. R. DB2007 u slova uvádí, že předšlo právě z německé formy a je latinského původu.

Francouzská polosouhláska [w] se má v bulharštině podobu <o>: *e* (dnes není), *a* (v obou materiálech stejné), v jediném případě <>: *a*, dnes už však *a*. Další varianty, které prošly vývojem (často se v meziválečném období jednalo o dublety) jsou následující:

R. DB1932	R. DB2007
<i>e</i>	<i>e</i>
<i>e</i>	<i>e</i>
<i>e</i> , <i>e</i>	–
<i>e</i> , <i>e</i>	<i>e</i>
<i>e</i> , <i>e</i>	<i>e</i>
,	

Dublety sporadicky nacházíme i u méně problematických hlásek, například *o*, *o*, dnes jen *o*, *i*, *i*, dnes jen *i*. Vývoj ve znění vidíme u slova *o*, dnes *o* a podle R. DB2007 je německého původu.

Protože je slovník vydán ještě před pravopisnou reformou z roku 1945 setkáváme se s písmeny „*o*“ i „*o*“ na konci slov. **M k k ý j e r** „*o*“ se vyskytuje velmi zřídka, zatím nebyl upozorován žádný systém, často jej nacházíme v kombinaci „*o*“, ale ne vždy. Všechny výskyty jsou následující: *a*, *a*, *a*, *a*, *a*, *a*, *a*. Nejspíše v souvislosti s pravopisnou reformou muselo po odpadnutí koncového jeru v nichž předpokládáme dojetí k předání jeru jinam: změna *o* – *o*.

Faktorem, který velmi napomáhá rozlišit francouzský původ slova od latinského, je bulharská podoba **nosových samohlásek**. Bulharský systém se snaží dodržovat francouzskou fonetiku: (srov. s českým **provensálský**), není ale sledný a pozorujeme zde četné výjimky ze systému: například ve slovech *o* (fr. *jasmin*), *i* (fr. *fin*) je ve finální pozici nosové „*e*“, v bulharštině však vidíme skupinu *o*. Podobně ve slovech *o* bychom podle francouzské podoby (nosové „*a*“) předpokládali tvar *a. Není jasné, zda se jedná o předpoklad francouzské psané formy, analogii s latinou, nebo o předjetí přímo z latiny (případně jiného jazyka). Slovník z roku 1932 uvádí dublety *o*, *o*, dnes ustáleno na *o*, předjetí francouzská fonetická podoba obsahuje nosové „*e*“.

Vývoj se v malé míře dotkl i suprasegmentálních jevů: došlo ke změně postavení **slovního přízvuku** z poslední slabiky dopředu u slova *o* – *à*. U slova *è* je přízvuk na

poslední slabice, jak je to u galicism v bulharštin pravidelné (pokud nenásleduje ještě bulharský sufix), R DB2007 udává v tomto případě dva přízvuky: *à* *è* .

Je vidět také určitá pravidelná tendence k posunu přízvuku u slov zakončených na - *o* : *ù* (1932) – *è* (2007), *ù* (1932) – *è* (2007), totéž u slov *x* *ù* , *ù* . V materiálu se ale vyskytují i slova, kde tento proces neplatí – postavení přízvuku je shodné v obou korpusech: např. *è* , *è* nebo *è* . – zde ale n *é* „e“ pod přízvukem, což neodpovídá francouzské fonetice.

9.4. Morfologická analýza

V této části práce popíšu změny, které u galicismů proběhly v oblasti slovtvorby a gramatických kategorií. Podrobněji se zaměřím na nejvíce zastoupené slovní druhy, tedy substantiva, adjektiva a verba. Jiné slovní druhy se v materiálu vyskytují jen výjimečně a často jen ve formě rozkazu (např. *à bas!*).

Problém spočívá v nejasnosti ke slovním druhům Mladenov neuvádí, patrně určení slovního druhu není příliš snadné a je možné v těchto slovních druzích určit podle formální podoby slova. Problém nastává v případě francouzských slovních druhových homofonů, které se liší grafickou podobou. Transkripce v těchto případech v bulharštině stírá rozdíly: *em* může být formálně sloveso (v infinitivu a některých tvarech indikativu a imperativu), přídělné slovo minulého času, adjektivum i deadjektivní substantivum. Až z definice zjistíme, že se jedná právě o substantivum (zde osobu).

Transkripce někdy stírá i morfemátické hranice u **složených slov**: *entr'acte* – . U složených slov také někdy dochází ke kolísání interfixů: ( ) è .

Slovtvorba v určité míře v materiálu R DB1932 zastoupena je: , , , není však jisté, zda proběhla už v bulharštině u adaptovaných slov, nebo bylo přijaté každé slovo zvlášť přímo z francouzštiny (to by mohlo odpovídat v případě slovesa, které musí být adaptované). Mladenov často značí francouzský původ jen u jednoho slovního druhu, obvykle výchozího substantiva. V některých případech je patrný francouzský způsob slovtvorby (zde dle latiny), pozorujeme dublety kolísající mezi latinským a francouzským způsobem: , / , .

Některé případy slovtvorných postupů jsou (výjimečně) bohatší ve slovníku R DB1932: od substantiva *à* existuje i adjektivum *à* (které se v R DB2007 vůbec nevyskytuje), mohlo dojít k sémantické diferenciaci: *à* v současné bulharštině je pouze typografickým pojmem a znamená určitý druh písma.

Podobné případy jsou naznačeny v tabulce:

R DB1932	R DB2007
<i>o</i> , <i>a</i>	
, <i>a</i>	
, ,	(navíc označeno jako archaismus)
,	
<i>à</i> , ,	, navíc
, ( )	

Opakovanou situaci vidíme například u slova , vedle kterého R DB2007 nabízí i přijaté derivát (fr. *communard*).

9.4.1. Podstatná jména

Substantiva představují převážnou většinu excerpt, v materiálu se jim vyskytuje přes 700, z toho více než dvě třetiny maskulin. Feminin v materiálu najdeme na 140 a neuter okolo 90. Tato čísla jsou uvedena jen rámcově, neboť jak bylo řečeno v úvodu kapitoly 9.4. Morfologická analýza, slovní druhy u transkribovaných francouzských příjímek není vždy možné s jistotou určit, některá slova mají navíc stejný tvar pro různé slovní druhy. Pokud jsou tímto způsobem homofonní, mají obvykle ve slovníku uvedeny významy pro každý slovní druh zvlášť.

Míra jejich asimilace není tak velká jako u sloves, bulharština nemusí substantiva tolik upravovat vzhledem k jednoduchosti paradigmatu. Suffixy, které v pádích pomáhají asimilaci odpovídají známým suffixům popsaným od Pavla Pateva a doloženým analýzou R DB2007 materiálu R DB2007.

Někdy je dokonce v meziválečném materiálu uvedeno více odvozených slov, která už v současném materiálu nejsou: od *fanfaron* (v obou materiálech) *fanfaronne* (jen Mladenov); *fanfaronnade* plus *fanfaronnade* (možná se jednalo o módní výraz, koncovka *ade* ináší expresivitu). Ve francouzštině existuje adjektivum *fanfaron*, *fanfaronne*, odvozené substantivum je *fanfaronnade*.¹¹ Až v bulharštině přijímá z francouzštiny s příponou *-ade*, v tomto pádění patrně odvodila substantivum s vlastní (rovněž expresivní, která ale zanikla, zůstala jen neutrální *-ade*) příponou.

U konatelských jmen mužského rodu dochází ke kolísání formy: *fanfaron* ( ), *fanfaronne* ( ), vidíme asimilaci v procesu, v současnosti jsou tyto tvary ustáleny: *fanfaron*. Některá podstatná jména zakoněná příponou *-ade* (*fanfaronade*) Mladenov řadí mezi galicismy, uvádí ale německý předpoklad přípony: *-tät*. V R DB2007 jsou tato slova řazena mezi germanismy.

V materiálu R DB1932 se nacházejí určité rodové dublety s příslušnými suffixy: *fanfaron*, *fanfaronne* (v předchozím materiálu není v bec); *fanfaronnade*, *fanfaronnade*, dnes ustáleno na *fanfaronnade*. Existují i případy, kdy má dané slovo tvary pro oba rody, jsou ale významově odlišné (ale z jediného francouzského slova): *fanfaron* – *fanfaronne*; *fanfaronnade* – *fanfaronnade* – dodnes se jedná o dublety, nepokývají se ale ve všech významech, *fanfaronnade* může mít podle slovníku R DB2007 i přenesený smysl.

Především však meziválečný slovník přináší nové informace o změnách rodu u některých příjímek. Případy, kdy se mužský rod změnil na ženský (a odpovídá tak francouzskému gramatickému rodu, nejen zvukově podobným) jsou: *fanfaron* – *fanfaronne*, *fanfaronnade* – *fanfaronnade*,

¹¹ Podle Petit Robert, vydání z roku 1992.

– . P ípady, kdy došlo ke zm n z ženského na mužský (neodpovídá francouzskému gramatickému rodu, p evázila fonetická podoba) jsou následující: –

, – a.

Ke st ednímu rodu jsou galicismy p i azeny formáln podle zakon ení na *-e*, *-o*, *-*, nebo *-* : , , , . V šesti p ípadech je doložen bulharský sufix *-* : , , , , , .

Problematické z stávají galicismy, u kterých ozna ení rodu chybí, jako nap . *chargé d'affaires*, v sou asnosti práv zde rod kolísá, mužský nebo st ední.

V materiálu R DB1932 se vyskytují slova uvedená jen v plurálu, z ehož obvykle není možné rod ur it (a tato informace u jednotlivých hesel je uvedena jen v malém po tu p ípad). U n kterých slov se jist jedná o pluralia tantum: (bez ozna ení rodu), u dublety je poznamenaný ženský rod; , – chybí informace o rodu i varianta singuláru (jedna * , * se nikdy patrn v textech nevyskytla), *a* – není uveden rod ani v jednom slovníku. Jsou i p ípady, kdy u Mladenova je tvar jednotného ísla *a* a v R DB2007 jen množného: *a* – , – .

9.4.2. Slovesa

V materiálu R DB2007 se vyskytovalo 250 sloves, tj. p íbližn 8,3 % ze všech excerpovaných lexém . V materiálu z Mladenovova slovníku se sloves vyskytuje 135, op t mírn pod 10 %. Vzhledem k p edpokladu, že se zdaleka nej ast ji z francouzštiny p ejímají substantiva, považují toto procento za pom rn vysoké.

P evažují slovesa asimilovaná pomocí sufixu- (celkem 116), o kterém se lingvisté (Mladenov, Bankov, Patev) shodují, že se jedná o p vodem n mecká p ípona *-ieren*.

Zvratná slovesa se v materiálu vyskytují (4), ale p ekvapiv jiná než v první fázi sb ru: *a* , , , . Možnost zvrtného má i mnoho dalších sloves.

Druhým nej ast jším sufixem je *-*, stejn jako v R DB2007. Podle P. Pateva p edstavuje tento sufix vyšší stupe asimilace. Osm sloves je stejných jako v R DB2007: , , , , , , , . P t sloves se už v materiálu R DB1932 nevyskytuje: , , , , .

V materiálu R DB1932 nacházíme i dublety: , , , v sou asném materiálu tento lexém už není v bec, R DB2007 uvádí tvar a adí toto slovo mezi latinské a knižní výrazy,

Sporadicky se u sloves vyskytují i jiné p ípony, zde je výskyt jediný a stejný jako v R DB2007:

V R DB2007 se navíc ještě vyskytovala slovesa s p íponou -*ù* ( ) taková u Mladenova nejsou v bec.

V bec se nevyskytují slovesa na - , odpovídá to výše zmín ným zm nám bulharského jazyka, v sou asném materiálu se taková slovesa již v malé mí e vyskytují. Jedno sloveso v infinitivním tvaru je uvedené latinkou: *tirer* (jedná se o nápis na dve ích „táhnout“), v materiálu se vyskytují dva tvary imperativ , patrn užívaných jako pobídek nebo rozkaz : *allons*, *pporte*. Tvary sloves najdeme i v n kterých kolokacích: *on dit*, *noblesse oblige*.

Není možné spolehliv ur it, která slovesa zanikla, a to zejména proto, že se liší názory lexikograf na p vod sloves a ne všichni do slovník cizích slov za azují odvozená slova. Jsou p ípady sloves, které se vyskytují v druhé fázi sb ru materiálu a mezi p edešlými excerpty je nenajdeme (apod.), vysv tlení p í iny by ale vyžadovalo mnohem hlubší interpretaci.

9.4.3. P ídavná jména a p íslovce

V materiálu se vyskytuje necelých 50 p ídavných jmen, což p edstavuje asi dvacetinu všech excerpt. Toto íslo považují za pom rn vysoké vzhledem k pot eb asimilovat adjektiva do bulharštiny (ve v tšin p ípad) a faktu, že se p ejímají spíše pojmenování pro ur ité p edm ty spíše než pojmenování pro kvalifikaci p edm t .

Mezi p ídavnými jmény nalezneme slova (v malé mí e) ve francouzské form bez bulharských afix a bez možnosti ohýbání podle rodu a ísla, dále taková, která mají bulharské sufixy pro tvary ženského a st edního rodu (a množné íslo) a adjektiva adaptovaná pomocí bulharských sufix .

Do první skupiny spadají francouzská deverbativní adjektiva (mající stejnou formu jako trpná p í estí) zakon ená na -e (,), u t chto adjektiv se p edpokládá ve všech rodech stejná forma (v etn množného ísla). Neasimilovaná, bezrodá adjektiva jsou i jiného druhu, nap . *chatain*, – to je podle R DB2007 n meckého pvodu a má i substantivní platnost.

Druhou skupinu p edstavují adjektiva typu , , , ve slovníku jsou uvedena ve všech rodech, ale ne v množném ísle.

U adjektiv asimilovaných pomocí sufix se v tšinou setkáme s p íponou - , což je spojení francouzské adjektivní p ípony -*ique* a bulharské - , tato p ípona je nej ast jší i v první fázi sb ru materiálu. Dále je možné p ipojit sufix - p ímo k francouzským adjektiv m: , fr. *préliminaire*. Další p íponou je - , nap . , , ,

– takto jsou tvořena adjektiva od substantiv, typicky od vlastních jmen francouzského
přívodu.

Dnes jsou známé dubletní tvary , , Mladenov uvádí jen tvar

Narážíme na tvoření názvů pro barvy francouzským způsobem, tj. od substantiva, které
danou barvu připomíná: *chatain* od kaštanu, od pomeranče – přestože bulharština má
daná substantiva jiného přívodu, přejala tedy jen adjektiva.

Příslovce

O francouzštině se tradičně míní, že příslovce nejsou její „silnou“ složkou (zejména ve
srovnání s češtinou), inklinuje spíše ke jmenným než ke slovesným konstrukcím a tato jména
vyjádření logicky rozvíjí spíše adjektivy. Českým způsobem vyjádření způsobu je spojení *de*
manière + adj. Bulharština většinou adverbii tvoří použitím tvaru homofonního s tvarem středního
rodu adjektiva, bylo tedy možné předpokládat, že adverbia se v materiálu vyskytnou jen
výjimečně. Ve srovnání s R. DB2007 zde jsou však navíc právě adverbia ponechána v citátové
formě, jako například: *promptement*.

10. Výsledky

Tato kapitola předkládá stručné shrnutí výsledků předcházejících oddílů práce vzhledem ke stanoveným hypotézám a hledá vysvětlení, proč se dané hypotézy potvrdily či nikoli.

Jak jsem předpokládala, většina materiálu nic předekvapivého nebo zásadně nového neodhalila, především lexikograficky registrované a popsané v meziválečném období a v souhlasnosti si ve velké míře odpovídají, jen jejich je vzhledem k povaze excerpcovaného slovníku R DB1932 méně. Odchyly jsou pak velice zajímavé, protože vrstva galicismů působí, jak již bylo konstatováno na základě introspekce předět bulharských textů, velmi ustálená a k takovým výjimkám by vůbec docházet nemuselo.

Tvrzení, že zájem o vlivy cizích jazyků a kontaktnou lingvistiku v bulharské lingvistice roste, potvrdila a na nových publikacích ilustrovala kapitola 4. Současný stav zkoumání. O předímání slov do bulharštiny je živý zájem v akademické i laické sféře a galicismsy se v průběhu roku 2016 dočkaly prvního kompletního lexikografického zpracování. (VESELINOV 2016), jež však není prozatím zcela dokončeno v úplnosti.

Materiál prokázal v R DB1932 vysoký počet excerpt psaných latinkou, poměr se blíží k 10 %. Tento obraz odráží zásadně jiné postavení latinky v bulharském komunikačním prostoru v meziválečném období, především jak ve srovnání s jejím postavením před r. 1989 (jež vychází z podoby bulharského školství v socialistickém období a charakterizuje střední a starší generaci), tak i po r. 1989 (která formuje kompetenci mladší a mladé generace). V předchozím sbírkovém materiálu se latinka nevyskytovala vůbec, částečně je to ale způsobeno tím, že do materiálu prvního výzkumu (R DB 2007) nebyly zahrnuty kolokace a frazeologismy z přílohy slovníku. Analýza materiálu naopak také odhalila, že většina zahrnutých vlastních jmen v R DB1932 je uvedena cyrilicí a transkribována. Potvrdila se dále též hypotéza o vyšší míře registrovaných a popsáných slovních francouzských slovních spojení a frází, francouzština evidentně hrála roli kulturního jazyka srovnatelnou například s latinou – latinské fráze byly velmi časté jak v Mladenovově slovníku, tak v příloze současného slovníku cizích slov.

Morfologická analýza potvrdila, že je v meziválečném materiálu registrován menší počet odvozených slov – zejména pokud jej porovnáme s výzkumy Pavla Pateva. Toto zjištění je rovněž relativizováno povahou slovníku R DB1932, kam nebyla všechna slovtvorně adaptovaná slova zahrnována a pokud zahrnována byla, ne vždy byl u nich označen jazyk původu. Slovtvorba však v materiálu zastoupena je, ve výjimečných případech bohatší než v současném materiálu a galicismsy v první polovině 20. století můžeme považovat za asimilované.

V materiálu R DB1932 se vyskytuje především většina substantiv, sloves a jiných slovních druhů, jak bylo možné očekávat na základě analýzy materiálu R DB2007 skutečně mnohem

mén než podstatných jmen. Výskyt necelých 10 % sloves v materiálu p esto považují za pom rn vysoký a skute nost, že všechna slovesa jsou morfologicky adaptovaná, považují za p irozenou (byla popsána ve výzkumu GEORGIEVOVÁ 2013). Zvláštní zp sob asimilace vidíme v p ípad adjektiv – n která jsou registrována v adaptované podob s p íponou, n která se ve slovníku uvád jí citátov latinkou nebo adaptovan cyrilicí bez p ípon a rodových koncovek.

Sémantika analýza vesm s potvrdila sémantická pole typická pro výskyt galicism v bulharštin p psaná v literatu e a vymezená také v citované bakalá ské práci. I pro mezivále nou dobu platí, že se mezi galicismsy vyskytují jak úzce specializované termíny, tak i slova b žn používaná. P ekvapivé bylo spíše zjišt ní, že podle n kterých lexikograf je slovní zásoba v oblasti administrativy ruského p vodu a etné a nápadné francouzské p ejímky v bec nezmi ují. Bylo by jist zajímavé zam ít se na kvantitativní analýzu tohoto sémantického pole z hlediska p vodu termín , a to též s ohledem na aktuální zm ny vyvolané vstupem Bulharska do EU. N které jednotky z tradi n francouzských sémantických polí (gastronomie, móda) prošly ur ítým vývojem – zaznamenána byla nahrazení francouzských slov výrazy domácího nebo jiného p vodu, stejn tak byla zaznamenána i absence známých francouzských p ejímek ve zdrojovém mateirálu. Zajímavé rovn ž bylo, kolik galicism se vyskytuje v oblasti hudby, která je obvykle považována za italskojazy nou doménu. Také v tomto p ípad by stálo za to, zam ít se na kvantitativní analýzu tohoto sémantického pole z hlediska p vodu termín , též s ohledem na výraznou p evahu angli tiny v moderních hudebních žánrech. Oblast francouzských reálií je v materiálu R DB1932 hojn ji zastoupena než v materiálu R DB2007 – v etn vlastních jmen n kterých oblastí a osobností Francie.

Diachronní zkoumání m lo mimo jiné lépe osv tlit zprost edkovatelské jazyky galicism v bulharštin , což se bohužel nepoda ilo, nebo slovník R DB1932 této stránce popisu cizích slov nev nuje dostate n velkou pozornost a vlastní kvalitativní výzkum jednotlivých registrovaných slov není vzhledem k rozsahu práce možný. Povaha slovníku ale mnohem d kladn ji odd lila lexémy p vodem z jiných jazyk , které zprost edkovala francouzština.

Potvrdilo se však, že p vodem francouzská slova jsou v bulharštin velmi stabilní, mizí jen v omezeném množství, protože puristické zásahy nebyly namí eny proti nim, viz kapitola o vývoji na diachronní ose a kap. 4.3: Postavení francouzštiny v bulharské spole nosti, kde byly postiženy i možné d vody zániku.

V kapitole o purismu byl vy en p edpoklad, že ást galicism , která má povahu mezinárodn p íjímané terminologie, bude nejstabiln jší, materiál ale ukázal, že n které termíny (p edevším spole enskov dní pojmy, ale nejen ty, také nap íklad publicismsy) se snadno stávají

historismy, technická terminologie se zase často archaizuje. A i u mezinárodních termínů se stává, že se slovo cizího původu nahradí domácím.

Asymetrie porovnávaných korpusů galicismů v bulharštině je opravdu způsobena především povahou excerpovaných slovníků. Tento rozdíl nevychází jen z odlišného rozsahu slovníků a technologických možností při lexikografické práci, ale i z různé interpretace původu slov a míry se lišícímu zaměření slov. V deskový profil, odborné zájmy a erudice autora R. DB1932 jsou u jednotlivých slovníkových hesel skutečně patrné.

V průběhu práce se také ukázaly oblasti, ve kterých zdá být potenciál dalšího zkoumání a nejsou předmětem této práce (dílejší poznámky k dalším možným výzkumům jsou zmínovány na příslušných místech v průběhu práce):

- Jako velmi přínosné se jeví zkoumání přejímek v jednotlivých oborech (jednotlivé umlecké i technické obory), a to proto, že mnohé francouzské přejímky jsou velmi specializované a pro laiky neznalé daného oboru jsou zcela cizí. Slova mimo periferii slovní zásoby by pak bylo vhodné systematicky sledovat v reálném užití – publicistice, literatuře, filmové tvorbě, učebnicích apod. D. Veselinov například klade důraz na využití internetových zdrojů jazyka.

- Přínosné by bylo srovnání galicismů s češtinou, takové zkoumání podle dostupných informací zatím chybí – synchronní i diachronní. V češtině v době před druhou světovou válkou pozorujeme nápadné množství galicismů, nabízí se rozdílný přístup ke galicismům v českém a bulharském jazykovém prostředí, srovnání by ale bylo třeba doložit na materiálu. Očekáváme například vydání českého překladu Vojnikovovy hry, kde cizí slova (přede vším se jedná právě o francouzská) nesou stylistický příznak, jsou komickým prvkem a charakterizují postavy. Analýza překladu by byla velmi zajímavá z hlediska překladatelských postupů.

12. Závěr

V diplomové práci jsem porovnávala lexikograficky registrované galicismy v bulharštině na základě materiálu excerpovaného ze dvou slovníků cizích slov: slovník S. Mladenova (1932) a E. Pernišky a kolektivu (2007). Oba tyto slovníky byly zároveň i zdrojem materiálu souborného slovníku francouzských slov v bulharštině (VESELINOV 2016), podle mých informací ale korpusy excerpovaných galicismů z každého slovníku zvlášť ani jejich vzájemné porovnání k dispozici nejsou. Z Mladenovova slovníku jsem získala 1060 excerpt, slovník E. Pernišky jsem excerpovala a analyzovala už pro účely bakalářské práce a galicismů obsahuje 3013. Registruji a interpretuji kvalitativní i kvantitativní rozdíly mezi oběma korpusy a nově shromážděná data analyzuji formálně a významově. Mojí snahou bylo postihnout dynamiku, která je v povaze a v postavení galicismů v bulharštině za příslušnou dobu patrná, to vše na pozadí historického a společenského vývoje Bulharska. Analýzou materiálu jsem dospěla k následujícím závěrům:

V první řadě je velmi problematické prokazatelně určit původ slova a jeho cestu do cílového jazyka, jen malá část interpretací je jednoznačná (obvykle napovídá výrazná fonetická podoba i teritoriálně-kulturní vázanost slova na historické a společenské podmínky), odborníci se v názorech bžně neshodují a souhra dvou (i více) jazyků je zcela běžným jevem (např. latinský *koen*, německá *pípona*, francouzská fonetická podoba a *p* ejetí prostřednictvím ruštiny nebo *turetiny*).

Proces a výsledný stav adaptace a asimilace galicismů se ve srovnání materiálu z RDB1932 a RDB2007 je v zásadě stejný, pozorujeme v dílčích případech nepříliš zjevný a podstatný vývoj, je třeba konstatovat, že galicismy v bulharštině jsou v podstatě téměř už prakticky adaptované. O menší míře asimilace svědčí především zastoupení francouzských slov v citátové formě, zapsaných latinkou. Tento fakt je významným potvrzením skutečnosti, že galicismy v bulharštině tedy patří ke starým a velmi stabilním *p* ejímkám.

Ve vývoji francouzských *p* ejímk se ukazují určité tendence, ale žádná není jednoznačná a definitivní. Jen těžko lze odhadovat další směřování, například u souasných anglických *p* ejímk, s jistotou nevíme, co určuje trend v používání konkrétních cizích slov.

Francouzština potvrzuje roli kulturního jazyka ve světové historii i v bulharském prostředí. Tuto pozici jí zajistila silná frankofonní tradice z dob obrozeneckého Bulharska a *p* etrvávající *p* sobení francouzských institucí na bulharském území, zejména vzdělávací. Navíc se od konce 19. století v Bulharsku vybudovala síť francouzských katolických škol. Zodpovídá se i otázka, zda byla v Bulharsku historicky významná i latina – přítomnost mnoha latinských frazeologismů to potvrzuje. Můžeme tedy v Bulharsku 19. století počítat s vlivy (osmanské) *turetiny*, poté francouzštiny, ve 20. století v podstatě téměř výhradně *turetiny* a v poválečné době ruštiny

a konečně po roce 1989 dodnes zejména angličtiny. V určitých sférách se pochopitelně setkávám i s vlivem jiných jazyků (pro ilustraci jmenujme alespoň italštinu v hudbě).

Pracovala jsem s dobovými odbornými publikacemi, na které (nezávisle na zkoumaném tématu) psané francouzsky: historie bulharského tisku Andreeva ve francouzštině apod. Mladenovi zase dle jiných Bulharštiny píše na mečky a v současnosti se vydává jejich bulharský překlad, jehož autorem Mladenov není. Psaní odborných publikací v cizím jazyce je známý jev, jen se patří v průběhu času méně zaměřit na různé jazyky.

Literatura

Primární literatura – jazykový materiál

MLADENOV, S. . . . . . , 1932.

PERNIŠKA, E. . . . . . (eds.). . . . .
 2007

Sekundární literatura

ANDREEFF, B. *La presse bulgare. Son développement et ses traits caractéristiques.* Sofia: Imprimerie: „L’Essor Bulgare“1937.

ATANASOVA, A. . . . . . (eds.). . . . .
 . . . . . 1950-2010. . . . . : . . . . .
 . . . . . „ . . . . .
 . . . . .“, 2011. ISBN 978-322-435-7.

BALAN, A. . . . . . ed. et al.
 . . . . . 1, – . . . . . “ . . . . . , 1927–1951.

BALAN, A. . . . . . : . . . . . (. . . . .). . . . . : „ . . . . .
 . . . . .“, 2011. ISBN 9789540730059.

BALAN, A. . . . . : . . . . .
 . . . . . , 1947.

BEŠKOVA, S. . . . .
 . . . . . „ . . . . .“, 1967.

BOJADŽIEV, T. . . . . . : „ . . . . .“
 2011. ISBN 978-954-0732-626.

ERMÁK, F. *Lexikon a sémantika.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 357 s. ISBN 9788074220203.

OLAKOVA, K. . . . . . : . . . . . , 1979.
 .In: . . . . .

DANOVA, N. *Le rôle de la Culture Française dans le Processus de Modernisation des Mentalités au sein de la Société Bulgare.* Études balkaniques, 1999, 3–4.

DAUZAT, A. (eds.) *Nouveau dictionnaire étymologique et historique.* Paris: Librairie Larousse, 1969.

DIMITROV, I. . . . . . : . . . . . , 1981.

Encyklopedický slovník eštiny. Praha: NLN, 2002, 604 s. ISBN 80-710-6484-X.

GEORGIEVOVÁ, J. *Francouzské p ejímky v sou asné bulharštin* , 2013. (bakalá ská práce)

GETOVA, E. . . . . . : . . . . .
 . . . . . : . . . . . , 2005. ISBN 95-477-5418-1.

- GLADKOVA, H., LIKOMANOVA I.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0400-0.
- GREPL, M.** *P írú ní mluvnice eštiny*. Vyd. 2., opr. Editor Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s. ISBN 978-807-1066-248.
- GRZEGA, J.** *Borrowing as a word-finding proces in cognitive historical onomasiology*. Onomasiology Online 3, 1–29. www.onomasiology.de, 2003
- HANEGREFFS-POPOVA, N.** Variation dans l'usage des mots d'origine française en bulgare moderne. In: *Actes du colloque international de Sofia*, 1982, VII, 1–2.
- HUGO, V.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1940.
- JORDANOVA, D.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 2013, s. 52.
- JOUBERT, N.** *L'Émergence de la Présence Français en Bulgarie dans la première Moitié du XXe siècle au regard de Source Diplomatiques de l'Après Guerre*. Études balkaniques, 1999, 3–4.
- KOLEV, N.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1985.
- KONSTANTINOV, A.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1998.
- KR STEVA, V.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 2003. ISBN 954-792-115-0
- KRUMOVA-CVETKOVA, L.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 2013.
- KRUMOVA-CVETKOVA, L.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1989.
- K STOV, A.** *Un ingénieur Français dans le Sud-Est de l'Europe: Léon Guilloux et les Chemins de Fer en Roumanie et en Bulgarie 1870–1890*. Études balkaniques, 1999, 3–4.
- MLADENOV, S.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1979.
- OSTLER, N.** *Íše slova: jazykové d jiny sv ta*. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-152-5.
- P RVEV, Ch.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1979.
- PATEV, P.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1979, s. 206-215
- PATEV, P.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1979, s. 206-215
- PATEV, P.** *Pravopisnyj slovar' bulgarskogo jazyka*. Praha: NLN, 1977, 3, s.105-140

- PATEV, P.** . . . . .
In: . . . . ., LXIV, 1970, 2, s.263-329
- PATEV, P.** . . . . . – In:
. . . . ., LXI, 1967, 2, s.267-316
- PETRÁ KOVÁ, V., KRAUS, J.** *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 2001, 834 s. ISBN 80-200-0982-5.
- POPOVA, D.** . . . . . –
. . . . . 2013. dostupné z
<http://research.bfu.bg:8080/jspui/handle/123456789/446>
- ROBERT, P, REY, A.,REY-DEBOVE, J.** *Le petit Robert. 1, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouv. éd. rev., corr. et mise a jour en 1992. Paris: Robert, 1992. ISBN 2-85036-186-0.
- RYCHLÍK, J.** *D jiny Bulharska*. 2. dopln. né a p epracované vyd. Praha: Lidové noviny, 2002, 516 s. D jiny stát . ISBN 80-710-6497-1.
- SPASOVA, A.** . . . . .
. In: . . . . ., 16, 1968.
- STAMENOV, M.** . . . . .
. . . . . : „ - “, 2011.
- STANKOV, V.** . . . . .
. In: . . . . . : 1990. s. 520–523.
- TAPKOVA-ZAIMOVA, V.** *Les Écoles Catholiques Françaises en Bulgarie*. Études balkaniques, 1999, 3–4.
- THIÉRY, C.** *True bilingualism and second-language learning*. In: Gerver, David, Sinaiko, Wallace H. (eds.). *Language, Interpretation and Communication*, 145–153. New York: Plenum Press, 1978.
- TILKOV, D., BOJADŽIEV** . . . . . , 3 . . . . . :
. . . . . , 1990.
- VANKOV, L.** . . . . .
1800-1856. – . . . . . , LX, 1966, . 135-195.
- VANKOV, L.** . . . . .
1857-1870. – . . . . . , LXI, 1967, . 279-353.
- VANKOV, L.** . . . . . –
. . . . . , 1957. . 141-155
- VANKOV, L.** . . . . .
1961, 3, . 193-208.
- VANKOV, L.** . . . . . (. . . . .) – . . . . . , LIX, 1965, . 167-206.

V TOV, V. , .. : , 1998. ISBN 95-442-7290-9.

V TOV, V. , . : , 1995.

VE ERKA, R. *K pramen m slov: uvedení do etymologie.* Praha: Lidové noviny, 2006, 355 p. ISBN 80-710-6858-6.

VESELINOV, D. , . : , 2009. ISBN 978-954-2806-172.

VESELINOV, D. , . " " In: , : , 2016. s. 250 – 271

VESELINOV, D. , . , 2006, . 93-96, . 131-174.

VESELINOV, D. , . : „ “, 2005.